

SOCIALDEMOKRATIN OCH STATEN

Innehåll:

Förord	4
Författarens förord	6
1. Inledning	7
2. 1914-2010, Söderhamn och Sverigedemokraterna	11
3. Demokratins villkor	17
4. Att få, vilja eller kunna arbeta	21
5. Kapacitet, bidrag och jobbskatteavdrag	28
6. Tilltron mellan människor	34
7. Staten försvagas	43
8. Den nya gemenskapen	52
9. Skolan och socialdemokratien	68
10. Ett starkare Sverige?	80
Några slutsatser	83
Noter	85

RAPPORT NR 33/2011:
SOCIALDEMOKRATIN OCH STATEN
FÖRFATTARE: DAN ANDERSSON
ARBETARRÖRELSENS TANKESMEDJA
BARNHUSGATAN 16 3 TR
111 23 STOCKHOLM
ARBETARRÖRELSENSTANKESMEDJA.SE
INFO@TS.LO.SE
TRYCK: LO-TRYCKERIET STOCKHOLM APRIL 2011
ISBN: 978-91-86919-02-3

SOCIALDEMOKRATIN OCH STATEN

Av **Dan Andersson**

Förord

Socialdemokraternas politiska ledarroll när det gäller sysselsättningen har försvagats under lång tid. ”Jobben” blev den viktigaste frågan i valet 2006, men det var Moderaterna som genom sin nyuppfunna definition av ”utanförskapet” och ”arbetslinjen” kom att sätta ramarna för debatten. Inför valet 2010 misslyckades Socialdemokraterna med att göra villkoren i arbetslivet till en huvudfråga. Trots en arbetslöshet som letat sig upp kring 7-8 procent, handlade valrörelsen om allt annat än det som just nu händer på arbetsmarknaden.

Arbetarrörelsens Tankesmedja har efter valet 2010 initierat en rapportserie som behandlar frågan om full sysselsättning. Rapporterna ingår i ett större projekt med samlingsrubriken ”*Socialdemokraternas utmaningar*”. Ambitionen är att ur olika perspektiv försöka diskutera vad som händer i arbetslivet och på arbetsmarknaden; vilka jobb som växer fram och hur människor påverkas när arbetslivets villkor förändras. Kan vi komma tillbaka till full sysselsättning? På vilka sätt kan sysselsättningen främjas? Vilken typ av efterfrågepolitik och utbudspolitik krävs, och vilken politik är möjlig att föra idag? Vilken roll spelar utbildning och den ekonomiska politiken? Hur ser det nationella handlingsutrymmet egentligen ut? Och hur förändras villkoren för dem som i dag befinner sig i arbete med den radikala nedmontering som sker inom a-kassa och sjukförsäkring?

Vi har bett utredare, forskare, debattörer och arbetarrörelsen närstående personer att bidra med kortare eller längre rapporter och essäer på detta breda och viktiga tema. Vår förhoppning är att dessa ska få en bred spridning inom arbetarrörelsen och sporra till förnyade diskussioner om hur socialdemokratien kan återta det politiska initiativet när det gäller arbetsmarknadens funktionssätt. Socialdemokratien är i trängande behov

av en både konkret och principiell debatt kring dessa centrala frågor. För innehållet i varje rapport ansvarar respektive författare. Men för att sparka igång en bred diskussion, är vi många som bär ansvaret.

Dan Andersson har skrivit en essä om socialdemokratins förändrade förhållande till staten. Förståelsen av socialdemokratins politiska tillbakagång kan inte sökas i enskilda händelser under senare år, utan handlar om en mer strukturell förändring där socialdemokratien lämnat det sammanhängande synsätt man tidigare haft på statens uppgift som möjliggörare av enskilda människors kapaciteter. I stället har staten marknadsiserats och liberaliserats så att den nu inte längre fullgör de uppgifter den fått av medborgarna på ett tillfredsställande sätt.

Genom staten kanaliseras den samhörighet och solidaritet som bygger ihop ett samhälle. Staten bygger på tillit, och en välfungerande välfärds- och rättsstat främjar också tilliten mellan människor. Det är när staten inte längre förmår upprätthålla sin förmåga att trygga invånarnas behov, som andra sammanslutningar växer: baserade på nation, tradition, familj, ras eller dylikt. Statens försvagning, i en tid när globaliseringen förstärker behovet av organiserad trygghet, underblåser Europas bruna rörelser. Socialdemokratien har allt att vinna på ett förnyat samhällsbyggarperspektiv och ett nytt perspektiv på staten, menar Dan Andersson.

Stockholm i april 2011

Arbetarrörelsens tankesmedja

Kajsa Borgnäs
Projektledare

Anne-Marie Lindgren
Utredningschef

Författarens förord

Detta är en essä i regi av Arbetarrörelsens Tankesmedja. Den syftar till att sätta in socialdemokratins allt svagare väljarunderlag i ett sammanhang. Det är långtifrån en trationell utredning eller rapport. Ambitionen är att redovisa några läsefrukter och tankegångar som kan bidra till att förklara utvecklingen i Sverige. Någon undrar säkert om jag har några konkreta förslag eller en agenda. Nej, tvärtom har jag försökt vara vad man inom journalistiken kallar konsekvensneutral och inte ”ta hänsyn till vem som gynnas eller missgynnas av en viss nyhet.” En del av mina egna tidigare ståndpunkter har jag på senare år tvingats revidera.

Kajsa Borgnäs, Anne-Marie Lindgren och Levi Svenningsson på Arbetarrörelsens Tankesmedja har läst olika versioner av detta manus men bara författaren är ansvarig för innehållet. Sverker Gustavsson har varit ett viktigt stöd genom att hänvisa till litteratur.

1. Inledning

Förståelsen av socialdemokratins tillbakagång bestäms inte bara av utfallet av en valrörelse, enskilda prestationer, formuleringar i valmanifest/riktlinjer, affischer eller kul uppslag som en butler i tunnelbanan. Det handlar om något allvarligt som händer i Europa, som är långt viktigare och därför en stor del av socialdemokratins problem. Socialdemokratins är bara relevant om den kan bidra till lösningar på Europas problem. Socialdemokrater måste börja med en kritisk beskrivning av verkligheten – det största problemet för socialdemokratins är i dagsläget inte hur Socialdemokraterna skall vinna nästa val, utan hur man ska återkomma som kraft som kan lösa samtidens problem.

”För helvete, ta tag i matchen innan dom blir skadade.” Min roll som pappa var att köra bilen, bre mackor, sälja kaffe och hålla till på läktaren, vara tyst i bilen före matchen och stödjande efteråt när tjejerna snackade. Varför rusade jag ner till planen och röt åt domarna? Och vad har det med socialdemokratins att göra?

Våra knappt 15-åriga tjejer spelade ut de 17-åriga motståndarna och i andra halvlek hade de båda domarna tappat kontrollen över matchen. De 17-åriga tjejernas position var hotad av 15-åringarnas mycket bättre lagspel. 17-åringarna var äldre och tyngre och till slut bubblade den fysiska aggressiviteten, som också hör till spelet, över.

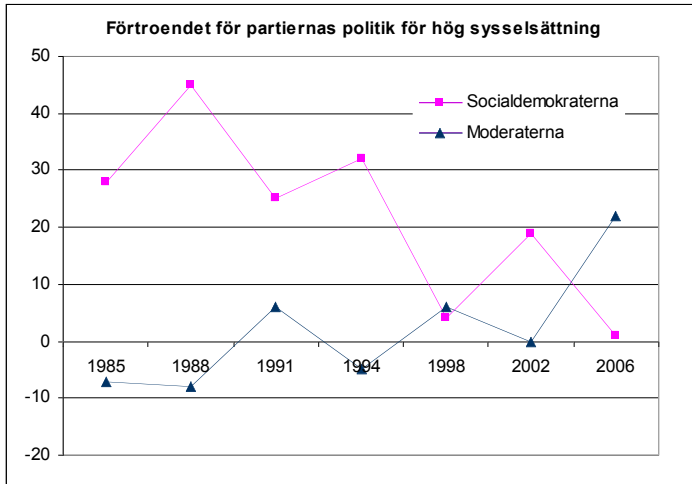
Det jag skall berätta om i denna essä handlar om ordning och tillit i samhället och vilka effekter det får för människors agerande om samhället präglas av otrygghet, individer känner sig hotade och statens roll är svag. Helt enkelt vilka regler och villkor som behövs för ett humant och anständigt samhälle. Jag ska börja i politiken för full sysselsättning, vilken ger alla en chans att försörja sig, möjlighet till gemenskap och gör det möjligt för var och en att bidra till samhället. Därefter diskuterar jag mångkulturalismen, Sverigedemokraternas framväxt och utbildningspolitiken. *Staten och socialdemokratin* är det nav, kring vilken denna text kretsar.

En av förra seklets viktigaste politiska idéer var att staten kunde användas för att på demokratisk väg reformera samhället och ge individer *kapaciteter* att hantera sina liv, men också garantera en stabil efterfrågan i ekonomin. I vilken utsträckning gäller detta idag?

Arbetsmarknaden är en marknad som bestämmer över människors livsvillkor. Regler och möjligheter att få arbete påverkar människors syn på staten. Arbetet skapar en social disciplin och påverkar tilliten mellan människor, alla är med och bidrar.

Sysselsättningen är avgörande också för förtroendet för demokratin, och för socialdemokratin. Statsvetaren Johan Martinsson har i en analys av socialdemokratin svaga frågeägarskap när det gäller sysselsättningen sagt att: ”Problemen i sysselsättningsfrågan började långt innan 2006. Egentligen hade (S) inget grundmurat förtroende i frågan efter mitten av 1990-talet”.

Källa: Martinsson J. Göteborgs universitet.

Diagrammet ovan visar ett balansmått där de svarande kan ange svaren ”bra politik”, ”ingen åsikt” eller ”dålig politik”. Moderaterna hade år 1985 en negativ balans -7 . Denna vänder upp till 0 valet 2002 och stärktes till hela $+22$ i valet 2006. Socialdemokratin hade år 1985 en balans på $+28$ och en topp år 1988 med $+45$. Denna sjönk ned till $+4$ vid krisprogrammets genomförande. Valet 2006 var socialdemokratins balans blygsamma $+1$.¹

Det är viktigt att sätta in Sverige i ett större sammanhang. Efter 1980-talet stiger arbetslösheten i den rika världen, bland OECD-länderna. I samband med den senaste finanskrisen tar arbetslösheten ett rejält kliv uppåt från omkring 6 procent och ligger kring 9-10 procent.² Den övergripande frågan är; kan en marknadsekonomi ge full sysselsättning? Mitt svar är nej, arbetslöshet är en av konsekvens av mark-

nadsekonomin. Samma svar ges av en jämförelse över tid. Sveriges ekonomi var inte mer marknadsinriktad under åren 1960-1990 då arbetslösheten var internationellt sett låg, runt några procent. En jämförelse mellan länder ger liknande bild: länder med extremt fria marknader, som i utvecklingsländer, har ofta hög arbetslöshet. Då måste man fråga sig: ligger det inte ett grundläggande fel i en ekonomisk regim, som den västvärlden nu har, vilken leder till instabilitet och hög arbetslöshet?

2. 1914-2010, Söderhamn och Sverigedemokraterna

Söderhamn är väl en vanlig hygglig stad? Hösten 2009 gör kommunens tjänstemän följande analys: Söderhamnarnas ”upplevda otrygghet har anknytning till oro och rädsla för våld, arbetslöshet, problem i bostadsområden och skolan, sjukvården och även till förändringar i samhället med koppling till invandring och flyktingar.”³

I dessa meningar finns nästan alla de ord som behövs för att beskriva vad som händer i Sverige idag. Detta har också präglats Europa under stora delar av 1900-talet, vilket jag kommer till snart. Dessa meningar sätter dessutom fingret på varför Socialdemokraterna förlorar fotfäste i Europa.

När SCB frågar medborgarna om livskvaliteten i olika kommuner får Stockholm ett indextal på 60 för arbetsmöjligheterna, mot bara 28 för Söderhamn. Detta är ett av de lägsta värdena av alla kommuner år 2009. I Stockholm är trygghetsindexet 48 mot 39 i Söderhamn. Förtroendet för kommunen är 39 i Söderhamn och sjunkande jämfört med föregående mätning (42). I Stockholm är det 46.⁴

Det som här redovisas om Söderhamn bygger inte på vetenskap. Men jag tror att det kan förklara varför Sverigedemokraterna år 2010 fick 8,4 procent av rösterna i riksdagsvalet i Söderhamn. Socialdemokraterna minskade inte i antalet röster, men däremot minskade Vänsterpartiet kraftfullt. Vänsterpartiet har förlorat nästan 2/3 av sina röster samtidigt som Sverigedemokraterna fick nästan dubbelt så många röster som Vänsterpartiet år 2010.⁵

Socialdemokraterna har efter år 1998 svårt att behålla sina röster i Söderhamn och de borgerliga styr i kommunen. Men det är detta faktum, att Vänsterpartiet tappar så många röster och att Sverigedemokraterna ökar dramatiskt, vilket också sker på många andra tidigare röda orter i Dalarna, Gästrikland, och Hälsingland, som är mest intressant.

*Kommunfullmäktigval - valresultat,
antal röster efter region, parti mm och tid*

		1998	2002	2006	2010
Söderhamn	Socialdemokraterna	7028	5214	8226	8644
	Vänsterpartiet	3384	3110	1481	1109
	Sverigedemokraterna	-	..	671	1855
Sjöbo	Socialdemokraterna	2007	2207	2154	2098
	Vänsterpartiet	653	473	383	384
	Sverigedemokraterna	..	..	445	1138

Källa: Valstatistik, 2010, SCB

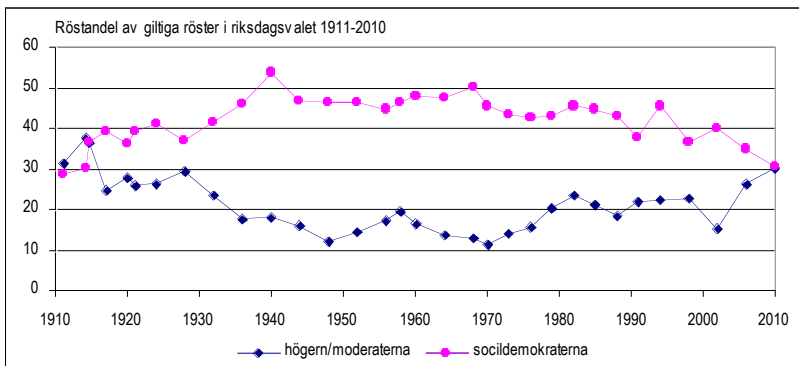
Med hjälp av statistik från Folkhälsoinstitutet går det att komplettera bilden något om livsvillkoren i Söderhamn. Kommunen har en stor utflyttning och 29 procent fler unga kvinnor än män flyttar. Andelen arbetslösa är hög och kommunen har ett högt ohälsotal, många sjuka och förtida pensionerade.⁶ Den tidigare flygflottiljen lades ned på 1990-talet och en Ericsson-fabrik försvann för några år sedan. Både staten och storkapitalet övergav således Söderhamn inom en ganska kort tidsperiod. Det är väsentligt färre utrikesfödda i befolkningen än i riket, vilket stämmer med bilden i många andra kommuner där väljarna i stor utsträckning röstade på Sverigedemokraterna. Våldsbrottsligheten ligger på samma nivå som rikets.

För att förstå det som händer i Söderhamn är det nödvändigt att anlägga ett historiskt perspektiv på frågan om trygghet,

sammanhang, ordning och tillit i samhället. Samhällsutveckling handlar om kampen mellan marknadskrafter och demokratins krafter, och politiken handlar om att erbjuda människor lösningar på problem. Jag ska därför försöka besvara frågan: varför är det nödvändigt med en politik som utgår från gemenskapens samhälle? Hur ska Sverige bli starkare och få ökad *kapacitet* att lösa sina uppgifter.

För att förstå vad som har hänt Sverige och socialdemokratin är det nödvändigt med ett längre perspektiv. Andelen S-röstande i riksdagsvalet ligger idag kring 1914 års nivå. Diagrammet nedan visar hur socialdemokratin stiger från slutet av 1920-talet. Andelen röster har sedan en negativ trend efter år 1990. Omvänt så faller högerens andel efter år 1914 för att starkt öka under namnet Moderaterna från mitten av 00-talet.

Det är också nödvändigt att försöka syna och problematisera Sverigedemokraternas roll; de växer inte främst för att det är ett främlingsfientligt parti. Sverigedemokraterna som parti är inte heller samma sak som sina väljare. Jag hävdar att många av dem som röstade på Moderaterna eller Folkpartiet också delar en del av de värderingar som Sverigedemokraternas väljare har, även om dessa partier uttrycker sig annorlunda. Folkpartiets skolpolitik har länge haft en tydlig underton av disciplin riktade mot dem som inte ”sköter sig”, liksom deras krav på språktest i 2002 års valrörelse. Moderaterna har genom att åren 2004/05 lansera begreppet utanförskap som de hävdade var omkring 1/4 av de vuxna, *de andra, de som inte arbetar*, utnyttjat den osäkerhet som smugit sig in i det svenska samhället efter 1990-talets kris och höga arbetslöshet.

Källa: Valresultat. SCB. 2011.

Det jag också skall visa är att vare sig en högersväng eller vänstergir är lösningen för socialdemokratin. Socialdemokraterna är i sig själv en koalition, och uppdraget är att innefatta både rationalitet och rättvisa. Socialdemokratin är sin egen ideologi, byggd varken kring urvattnad marxism eller inlånad liberalism. Jag har, till denna text om socialdemokratin, staten och marknaden, kommit att låta mig inspireras främst av en statsvetare, Sheri Berman. Genom hennes resonemang hävdar jag att Socialdemokraterna successivt kommit att välja bort sina väljare genom att begränsa statens auktoritet och politikens överhöghet.⁷ (Sheri Berman, amerikansk statsvetare, forskar om socialdemokratin och den politiska utvecklingen i Europa och har under en kortare tid studerat i Uppsala.)

Högern å andra sidan – vilket är dess fundament? Nyliberaler menar att politiken behöver ekonomins gyllene tvångströja, det leder till att ekonomin blomstrar och politikens verkningskrets begränsas. Det är precis detta förhållningssätt som under mellankrigstiden gynnade framväxten

av fascistiska och nazistiska rörelser i Europa, hävdar Berman.

Den fas ekonomin nu är inne i, med ökad handel, ökat informationsutbyte via nya medier och ökad migration innebär en omvandling och stora påfrestningar för sammanhållningen i de europeiska samhällena. Detta gäller i särskilt hög grad om staten inte ser det som sin uppgift att skapa efterfrågan så att det finns jobb att söka – då växer den sociala ituslagningen.

Tjugo- och trettioalet har likheter med samtidens Europa genom hög arbetslöshet, sociala motsättningar, försvagad social samhörighet och att statens auktoritet ifrågasätts. Framväxten både av socialdemokratin och av de höger-radikala rörelserna under 1920- och 1930-tal hade sin grund i dessa ekonomiska förhållanden.

Läsaren må tycka att det är djärvt att, som flera amerikanska och svenska statsvetare (som exempelvis Sverker Gustavsson) gör, jämföra Socialdemokraterna med högerextrema rörelserns förmåga att skapa samhörighet och trygghet i samhället. Men detta är inte bara en tes inom statsvetenskaplig forskning. Detta är politisk verklighet i många av Europas länder där socialdemokratin har förlorat sitt inflytande, så som Österrike, Holland och Danmark, vilka liksom Sverige är små välfärdsnationer där borgerliga regeringar numera styr med stöd av högerextrema partier på kanten. Det finns numera starka populistiska partier i hela Norden. Sannfinländarna, ett högerpopulistiskt parti i Finland, hade i december 2010 nästan lika många röster som Socialdemokraterna. Sannfinländarnas opinionsstöd var 15 procent, Socialdemokraternas drygt 18 procent och Samlingspartiet samlade nästan 21 procent av rösterna.⁸

Högern, i olika former, kan använda sig av människors otrygghet och den instabilitet i samhället som uppstår när den nationella staten är svag, för att ytterligare förstärka marknadskrafterna och försvaga demokratin. Kritiken mot staten och dess funktioner växer samtidigt som de monteras ned.

– **De föräldrar** som känner att deras barn inte har det tillräckligt bra i skolan får ju i allt större utsträckning rätt. 15-åriga flickors livskvalitet har på några viktiga sätt radikalt försämrats under de senaste decennierna. Unga pojkar klarar sig allt sämre i skolan. Föräldrar försöker genom skolval skapa mer trygghet och en ljusare framtid för sina ungdomar, samtidigt som de ser en arbetslöshet för unga på över 20 procent.

– De många upprepade arbetslöshetsperioderna för **kvinnor som har temporära jobb**, ger liten ekonomisk trygghet. De litar i mindre utsträckning på att staten ser till också deras försörjning.

– **Byggnadsarbetarna** ser sitt fackförbund bli alltmer maktlöst gentemot starka kapitalintressen och den svenska staten utgör allt mindre ett skydd för de fackliga rättigheterna. Arbetarnas kritik mot arbetskraftsmigration som sätter de fackliga spelreglerna och lönebildningen ur spel, handlar inte om rasism, utan om att de inte vill bli en vara på marknaden.

– **Pensionärer** förlorar med det nya pensionssystemet åtskilliga hundralappar om året, inte främst för att bromsen slår till ”om folk jobbar för lite” eller att den faktiska pensionsåldern sjunker, utan därför att staten inte har tillräcklig kontroll över finansmarknaden. Är det så det borde vara?

3. Demokratins villkor

Demokratins villkor har i flera avseenden förändrats radikalt på några få decennier. Antalet medlemmar i politiska partier har halverats och den verklighetsbeskrivning många väljare möter kommer numera från olika medier i ett medielandskap som blir allt mer kommersialiserat, inte från en arbetsskamrat som varit på ett möte eller på en ABF-cirkel. Tilltron till flera medier har minskat dramatiskt. De som har låga inkomster, ungdomar eller pensionärer, läser mer sällan morgontidningar och möter politiken inte alltid som debatt om olika sakfrågor utan allt mer som spel och skandaler. SVT och SR har ett stort och ökande förtroende hos medborgarna men en sjunkande andel av marknaden. Medier med starkt reklamberoende har sjunkande förtroende hos medborgarna men större del av marknaden. Det är få medier som ger sammanhang, överblick och analys.

PR-industrin i Sverige är i omslutning ungefär lika stor som svensk fordonsindustri! Den pumpar ut bilder och föreställningar om Sverige och samhället och påverkar både politik och media.⁹

Socialdemokratins väljarunderlag är särskilt exponerat för medier med låg kvalitet. De med kort utbildning är mer utsatta, och därmed mottagliga, för opportunistisk information. Jag utvecklade detta försommaren 2010 i rapporten, ”Mäktar politikerna med medialogiken?”. Svaret blev att nej, inte heller socialdemokratiska politiker har klarat av att hantera medielogiken på något bra sätt, därför att strukturerna i kommersialiserade media är för starka.

Den som lär sig förstå medielogiken, ser otryggheten och frustrationen i det svenska samhället och samtidigt inser hur komplicerat ett icke-opportunt budskap är att bära och att dess framgång bygger på en hög grad av tillit mellan människor, samt mellan människor och de politiska företrädarna, kan raskt lära sig att utnyttja läget. Det ger möjlighet till att "sätta politiska bilder". Detta kan göras av högern genom begrepp som utanförskap, krav på språktest, eller hålla fram den svenska flaggan! Men det kan också göras, och har gjorts, av socialdemokratin. Det gäller att lära sig utnyttja de mediala förutsättningar som finns.

Att främlingsfientligheten växer beror delvis på hur den mediala och politiska bilden av läget i Sverige ser ut idag. Sverige har jämfört med övriga EU-länder tagit ett mycket stort ansvar i *själva beslutet* att ta emot asylflyktingar och inte minst deras anhöriga. Men ansvaret sträcker sig dessvärre inte ända fram till *utfallet* av mottagandet. Utfallet är idag mycket låg sysselsättning bland invandrade svenskar och mycket låga studieresultat, vilket jag kommer till senare. Av jämförda länder har Sverige störst skillnad i sysselsättning mellan den inrikes- och utrikesfödda befolkningen - över 12 procent skillnad. Skillnaden i Norge bara är ca 7 procent och i Finland 5 procent. I länder med arbetskraftinvandring som Portugal, Grekland och USA är andelen sysselsatta högre för de utrikesfödda.¹⁰

Asyl- och invandringspolitik är komplicerat. Det kan ofta sägas att den skall vara generös och att Sverige skall vara ett öppet land. Men i själva verket är Sverige, innanför gränserna, ett slutet land med strikta "fält" och inhägnader med krav på individuella kontakter för att få tillträde till dessa olika fält. På vissa områden krävs rejält med finansiellt

kapital. Bostadsområden med stor andel privatägda bostäder blir med stigande priser, lågt bostadsbyggande och utförsäljningar av de hyresrätter som finns, i praktiken stängda områden för invandrade svenskar. Dessa förutsätter goda inkomster eller en lång bostadskarriär för att ta sig in.

Min grundläggande hypotes är att det behövs en politik som inte bara utgår från möjligheter i samhället, utan också tar hänsyn till utfallet. Detta är inte möjligt om den omfattande välfärdsstaten och skatter på 45-50 procent av BNP inte främjar en kommunitär politik, annorlunda uttryckt, om samhället trots höga skatter präglas av avsaknad av ”gemenskap”. Då blir i stället människors behov av trygghet en språngbräda mot mindre gemenskaper inom sociala grupper som liknar varandra. Jag ska visa detta med exempel från skolans och arbetsmarknadens område.

Om man har ett längre perspektiv på politiken understryker det också att staten måste ta hänsyn till utfallet av sin välfärdsskapande politik. Statsvetare, experter på socialdemokratin, resonerar ungefär så här: både socialdemokratin och nazismen/fascismen såg på 1920- och 1930-talet det som statens uppgift att kontrollera kapitalismen. Dessa partier ansåg att politiken borde vara överhög ekonomin. Socialdemokratin använde politikens överhöghet till att skydda samhället från kapitalismens värsta effekter och skapa välstånd och säkerhet, särskilt för de mest sårbara.

För fascister och nazister gav politikens överhöghet möjlighet att använda en auktoritär stat för att kontrollera marknaderna i uppgivet syfte att nå det goda samhället, men i verkligheten för att skapa hegemoni för en viss grupp människor, genom staten och partiet.

Båda krafterna förnekade en oreglerad ekonomi och det går att förstå varför vänsterradikala personer också i Sverige kunde flytta sig från socialism till fascism på ganska kort tid. Båda rörelserna hade en politisk lösning på de konsekvenser en oreglerad marknadsekonomi innebär för den sociala ordningen. Men det var i sitt utfall för den enskilda människan, diametralt olika lösningar.

Tjugo- och trettioåret präglades som jag tidigare nämnt av en mycket hög arbetslöshet, omkring 20-30 procent av männen var arbetslösa och tilltron till staten var låg. Tyskland hade en hög inflation under 1920-talet som raderat ut många hushålls sparande, otryggheten hade alltså ökat. Genom kontroller och regleringar rörde nazistpartiet vid en stor del av samhällets områden. Statens andel av BNP steg från 17 procent 1932 till 33 procent 1938.¹¹ De valde också att peka ut vissa grupper som syndabockar till problemen i samhället. Detta ger en förståelse av socialdemokratins problem i dagsläget, med växande främlingsfientliga partier som även idag vill använda staten för att motverka marknadskrafterna, men peka ut en viss befolkningsgrupp som ”dyr” eller till och med ”ansvarig”. Den otrygghet som präglade samhället under mellankrigstiden känner nog många i Sverige idag igen, efter finanskrisen och med en hög arbetslöshet. Detta gäller både inom arbetar- och medelklass, om än naturligtvis i delvis olika former.

4. Att få, vilja eller kunna arbeta

Jobbfrågan har enkelt uttryck tre sidor; *få* arbeta, *vilja* arbeta, *kunna* arbeta. På grund av för svag efterfrågan och att många på senare år inte nått upp till de tuffare krav som ställs i arbetslivet fick alliansen inför valet 2006 möjlighet att definiera jobbfrågan till att bara handla om att vilja arbeta.

Ett av de vanligaste uttalandena jag möter inom socialdemokratin, och som också spridit sig i vidare kretsar, är att de som hade arbete valde bort socialdemokratin i valet 2010 medan de som inte hade jobb stannade kvar. Syftet med den beskrivningen är att säga att socialdemokratin gynnade dem som inte arbetade, samt att vi haft en för slapp politik kring ersättningssystemen. En sådan syn på verkligheten kan motivera en politik för ökad utförsäkring ur arbetslöshetsförsäkringen, men också ur sjukförsäkringen.

Här förväxlar nog dock de som säger så sjukdomsorsaken med medicinen. Under snart 20 års tid har villkoren för de arbetslösa försämrats. Ett mått på detta är att år 1993 kunde 70 procent av de *sysselsatta löntagarna* få 80 procents ersättning vid arbetslöshet. Den andelen är idag under 10 procent.¹² Bara 1/3 -1/2 av de *arbetslösa* har numera ersättning från försäkringen, så allt för slapp utbetalning ur arbetslöshetskassorna kan inte ha varit det avgörande problemet för arbetslösheten.¹³

Därtill kommer utvecklingen av det ekonomiska biståndet. Det ekonomiska biståndet följer knappt med inflationen. Ställt i relation till genomsnittlig disponibel inkomst minskar det med uppemot 25 procent, mellan åren 1990 och 2007. Sverige har nu lägre "generositet" än t.ex. Nederländerna, Tyskland och Storbritannien. Det säger något om statens lägre ambitioner när det gäller att skydda individen.¹⁴

Har grupper med lägre sysselsättning blivit för väl inbäddade i trygghetssystemen? Den som argumenterar för lägre ersättningar i arbetslöshetsförsäkringen (inklusive drastiskt lägre ekonomiskt bistånd) som ett recept för att minska arbetslösheten måste ta ställning till att medicinen har använts i 15 - 20 år utan att patienten verkar bli friskare, dvs. att vi fått högre sysselsättning. Frågan är hur mycket av den medicin som kallas ”drivkrafter” som behövs för att öka sysselsättningen, respektive hur mycket det är själva otryggheten eller ekonomins funktionssätt som är en del av sjukdomen?

Den som vidhåller att det är ”för väl bäddat för folk” behöver ta ställning till följande. Under perioden 1980/81- 2008/09 ökar kvinnliga högre tjänstemäns sysselsättningsgrad med ca 14 procentenheter samtidigt som arbetarmännens sysselsättning sjunker med 9 procentenheter.

Sysselsättningsgraden *sjunker* bland dem med nedsatt arbetsförmåga, med 7 procent och *stiger* med 3 procent för den större gruppen utan funktionsnedsättning, under perioden 1998-2008.¹⁵ Det kan vara så att arbetsviljan stiger för vissa grupper och försvagats hos andra men det är väl mer sannolikt att det är efterfrågan på gruppernas arbete som har skiftat. Eller?

De som vill ha en bortre parentes i A-kassan har också hamnat nära tron att alla arbetssökande är lika och att alla har lika möjlighet att söka alla jobb. Detta är en verklighetsfrämmande bild. Moderna sociologer beskriver samhället som bestående av olika fält och inhägnader och där individer har olika socialt kapital och nätverk. Verkligheten är att låginkomsttagare, äldre och mindre utbildade arbetare möter färre jobberbjudanden dvs. får färre chanser att få arbete, just på grund av sitt lägre sociala och kunskapsmässiga kapital, att de befinner sig i ”fel”

fält i samhället. Alireza Behtoui visar i sin avhandling att invandrarungdomars vägar in på arbetsmarknaden styrs av deras tillgång till socialt kapital, som kontakter, och att graden av socialt kapital skiljer sig betydligt åt mellan olika grupper.¹⁶ De arbets sökande som är mest attraktiva för arbetsgivarna möter fler jobberbjudanden och de mindre attraktiva färre erbjudanden, vid *lika hög sökintensitet*.¹⁷

Arbetsmarknaden är således inte en stor yta för alla människor att fritt söka arbete på. En stat som väljer att se på arbetsmarknaden som ett stort vitt fält och utgår från att alla arbetslösa har samma förutsättningar väljer därmed att inte se samhället som det är, att det består av klasser, människor med olika kön eller av individer med olika etnisk bakgrund eller sexuell läggning. Enlig min beräkning, gjord på SCB:s nya rekryteringsstatistik från december 2010, är det begränsat tillträde till ca 43 procent av jobben.¹⁸

Arbetsmarknaden styrs således i stor utsträckning av kontakter och handplockning. I ca 45 procent av fallen rekryteras dem som söker arbete av arbetsgivaren eller är personer som arbetsgivaren känner till. Ofta utgör anställningar återrekrytering av nyligen uppsagda. Bara 22 procent av de arbetsuppgifter som söker en arbetstagare är utannonserade. Handplockning står för ca 33 procent av de externa rekryteringarna.¹⁹

Till detta ska läggas att det idag går minst 10 sökande per utannonserat jobb.

Plikt och rätt

Staten verkar således ha dragit bort en del av stödet till de arbetslösa i landet i tron att om bara de söker arbete mer inten-

sivt så löses problemet med arbetslösheten. Sociologen Anthony Giddens, ideolog bakom New Labour, pläderade i sin bok ”Tredje vägen – om förnyelse av socialdemokratien”, för att en av de två huvudprinciperna för socialdemokratisk politik skall vara: inga rättigheter utan skyldigheter.²⁰ Den andra huvudlinjen var: ingen befogenhet att utöva makt utan demokrati.

Låt oss stanna upp vid den första av dessa två – den har diskuterats en hel del också inom socialdemokratien under senare år. Socialdemokratiens politik behöver en balans mellan rätt och plikt. Socialdemokratiens dilemma är den ”den dubbla rörelsen” inom kapitalismen: att bejaka omvandlingstrycket som uppstår i marknadsekonomin men också skydda människor från marknadskrafternas effekter, inte mot marknadskrafterna i sig. Det betyder inte att politiken skall vara snäll eller liberal i största allmänhet. Men den skall inte använda fattigdom som disciplinering av befolkningen.

Det praktiska ekonomiska dilemman är att hög arbetslöshet innebär höga budgetkostnader för staten, bland annat för arbetslöshetsförsäkringen. Denna tränger ofta undan andra utgifter. Att använda sig av aktiva åtgärder för arbetslösa innebär också budgetkostnader. Men begreppet arbetslinje används idag i politiken medvetet oprecist. En *arbetslinje* kan vara hur repressiv som helst, den kan tvinga människor att arbeta till låga löner, långt under kollektivavtal (FAS-3 arbeten är ett exempel.) Socialdemokratien har historiskt anslutit sig till en *aktivlinje* d.v.s. ett mer aktivt politiskt förhållningssätt till marknadens funktionssätt men också att människor som inte efterfrågas på den reguljära arbetsmarknaden sysselsätts med program till kollektivavtalsenliga löner, som plusjobb och tidigare beredskapsarbeten. Detta är vare sig snällt eller repressivt, utan

ekonomiskt effektivt. Det leder till bättre samhällsresultat genom fler i arbete.

En socialdemokratisk politik mot arbetslöshet är statsfinansiellt billigare och samhällsekonomiskt effektivare än en borgerlig. Den borgerliga arbetsmarknadspolitiken bygger på generella insatser, inte riktade till de individer som just då har problem. Alternativet, enligt läroboken, är engångsinsatser för individen. Dessa kan vara dyra under en kort tid men de är lönsamma om personens framtida högre produktionsvärde överstiger engångskostnaden för t.ex. utbildning.²¹ De är samhällsekonomiskt mer effektiva. Den låga effektiviteten i alliansens generella satsningar kan exemplifieras med sänkningarna av arbetsgivaravgiften för alla unga oavsett om de har jobb eller ej. Om arbetslösheten i denna grupp är 25 procent har de flesta unga jobb och en sådan generell sänkning av avgiften ger ett stort spill (dödsvikt). Detta är statsfinansiellt ineffektivt.

Åter till begreppen rätt och plikt. I Storbritannien fanns för hundra år sedan en idé om att lägga bevisbördan för arbetslösheten på den arbetslöse, denna skulle visa att han/hon ansträngt sig tillräckligt för att söka arbete.²² Numera är verkligheten i Sverige år 2011 lik den i Storbritannien år 1911.²³ Balansen har förändrats från betoning av aktiva åtgärder till avtalade löner, till förmån för ökad kontroll av aktiviteten i att söka jobb som sällan finns, trots att det är många sökande per jobb och där samma personer ofta hamnar sist på listan över tänkbara sökanden att anställa.

Det är inte så arbetsgivarna vill ha det. Arbetsgivarna blir missnöjda om de får många sökande och många av dem inte passar för jobbet. Meningslösa anvisningar leder till minskat förtroende för arbetsförmedlingen hos arbetsgivarna.²⁴ Det

går inte heller att visa att den repressiva politiken ökar arbetsmarknadens effektivitet. Kontakten med förmedling tenderar att minska för långtidsarbetslösa. Utflödet av långtidsarbetslösa till arbetsmarknaden sjunker, trots den repressiva politiken.^{25 26}

Den tid det tar innan ett ledigt jobb blir tillsatt i förhållande till nivån för arbetslösheten (Bewerigekurvan) har väsentligt försämrats mellan januari år 2007 och januari 2011 visar ekonomen Henry Ohlsson.²⁷ Trots fler arbetsökande får arbetsgivarna vänta längre på lämplig arbetskraft. Anders Borgs arbetsmarknadspolitik är ett dyrt misslyckande.

En rimlig och övergripande bild av hur effektiv arbetsmarknaden trots allt var ges av jämförelser med omvärlden under 00-talet då Sverige kommit ur sin statsfinansiella 90-talskris. Antalet arbetade timmar per sysselsatt och år visar inte på en minskning utan ligger mellan 1600 och 1640 timmar. I Tyskland och Norge som har väsentligt färre arbetade timmar sjunker antalet. I Storbritannien som haft dryg 100 fler arbetade timmar sjunker de ned mot 1650 timmar per år.

Få länder har så många 60+-are i arbete som Sverige. Det visar att utbildning, LAS och pensionsreformen lagt fast normer om hög arbetsdeltagande och att befolkningen har en hög arbetsvilja om bara deras tjänster efterfrågas. Bland kvinnor 25-34 år ökar andelen sysselsatta i arbetskraften starkt och ligger rejält över snittet för 19 EU-länder.

Efter en period med hög nivå under 1990-talskrisen ligger numera långtidsarbetslösheten (andelen som varit arbetslösa i över 1 år) i Sverige under halva nivån mot genomsnittet i OECD.^{28 29 30} Den har minskat särskilt tydligt perioden 2000-2007 och når ca 12 procent 2009. De höga sjukskrivningarna hade börjat minska redan åren 2003/04, trots att de blev en stor valfråga i valet 2006.

Sverige och den svenska modellen verkar alltså inte ha något generellt arbetsmarknadsproblem. Socialdemokraterna har, efter många år i regeringsställning, i internationell jämförelse inget att skämmas över. Tvärtom är de flesta indikatorer mycket bättre för Sverige än för andra länder, och vi kan också se en ökning i grenar där Sverige redan är bra. Skälet till den höga arbetsviljan bör rimligen till stor del ha att göra med att det lönat sig att arbeta!

Arbetsmarknadsproblemet är i stället koncentrerat till tre områden varav de två första sammankopplade. Arbetslösheten för ungdomar är orimligt hög beroende på stora ungdomskullar, problem i skolsystemet och svaga system för övergång med praktik/utbildning i arbetslivet och höga ungdomslöner.

Det andra problemet är väsentligt lägre sysselsättning för personer med utrikes anknytning. Det innebär väsentligt lägre sysselsättning som genomsnitt under livet och förankring i samhället samt ekonomiskt bidrag till trygghetssystemen. Under den senaste mandatperioden ökade påtagligt undersysselsättningsgraden i befolkningen men arbetslösheten ökade särskilt mycket för utrikesfödda.³¹ Regeringens politik minskar inte ”utanförskapet”, utan spär på det.

Den tredje gruppen med problem är den dryga halva miljonen individer med nedsatt förmåga som fått allt färre reträttplatser inom den reguljära arbetsmarknaden men också genom av staten annordnade uppgifter.

5. Kapacitet, bidrag och jobbskatteavdrag

Vägvalet i samhället kan beskrivas så här: Alliansen anser att staten skall backa tillbaka från marknaderna och de sänker därför skatterna och tror att mer av människors problem kan lösas via marknader.

Socialdemokraternas tradition är att ställa sig två frågor; vilka kapaciteter (förmågor) behöver individen för att hantera sitt liv? Om trots likartade möjligheter, skillnader i utfall blir stort, hur stora skillnader skall då accepteras? Staten ska användas för att korrigera orimliga skillnader i möjligheter och i utfall.

Människor har olika möjligheter respektive olika behov vid olika tillfällen i livet. En hel del klarar man själv, en del lösningar inbegriper hjälp och stöd från andra. Både Martha C. Nussbaum, expert på grekisk filosofi och intresserad av kvinnors möjligheter och Amartya Sen, nobelpristagare, den senare efter studier av fattigdom och svält, kommit fram till samma centrala frågeställning; vilka kapaciteter behöver individer för att styra över sina liv. Amartya Sen säger att inkomster inte duger som mått på en individs möjligheter. Frågan om kapaciteter omfattar mycket mer än så.

Alliansen har som huvudverktyg att sänka skatten för att ge just de individer som just nu arbetar eller är starka eller har kontakter och inkomster, bättre möjligheter i livet. Det är så stora summor att delat med antalet jobb de tror kommer att skapas av dessa skattesänkningar kostar de två gånger mer än vad ett genomsnittligt arbete producerar. Även de många ekonomer som först stödde åtgärden, exempelvis legendaren Assar Lindbeck, undrar varför regeringens fortsätter med

fler jobbskattavdrag, ”den har ju avtagande nytta!”³² Ett rimligt svar på den frågan är att alliansen vill ha en svagare stat, i den politiska tron att det ger starkare människor.

När individen vill ha ett jobb, det känns otryggt med barnens skola, oron växer för de äldre som börjar bli skröpliga, då behöver staten, enligt Nussbaums och Sens syn, förse medborgarna med ett minimum av kapacitet d.v.s. resurser för att hantera sina val? Och detta handlar inte främst om skattesänkningar eller ”bidrag”.

Amartya Sen talar om: *Personlig heterogenitet, miljömässiga skillnader, skillnader i sociala omständigheter, skillnaden i villkoren i förhållande till andra; den relativa deprivationen.*³³

Sen visar att individens olika personliga egenskaper samverkar med att de lever i olika miljöer eller i speciella omständigheter som styr deras handlingsmöjligheter. Villkoren för ensamstående föräldrar är annorlunda än för de sammanboende vid samma inkomst. Den som har ett fast jobb och ordnat boende har andra handlingsmöjligheter i förhållande till den som inte har det. Att kunna cykla till jobbet, få dagens motion, eller sitta i eviga köer i trafiken morgon och kväll påverkar också handlingsmöjligheterna. Den som har ett rikt nätverk och den som inte har det har olika kapaciteter. Individens val är inte förutbestämda, det är inte det Sen försöker säga, och individen har inte minst ett eget ansvar. Men friheten att välja påverkas av teknologi, sociala normer, kommersiell påverkan och inte minst av de konkreta handlingsmöjligheter som olika individer har.³⁴ Att tro att individerna blir fria och får större handlingsmöjligheter bara för att staten backar undan, är därför en mycket snäv syn på vad möjligheter och frihet är.

Det långa perspektivet – tillväxt och samhörighet

Det jag försöker visa i denna essä är således att socialdemokratins problem snarast är att den blivit för lite socialdemokratisk. Det handlar inte om att längta tillbaka till en nostalgisk version av socialdemokratien utan om att önska en socialdemokrati som i grunden förstår att genom staten öka människors kapaciteter. Sverker Gustavsson, Sheri Berman och många andra statsvetare pekar på att socialdemokrater måste förstå Karl Polanyi och hans verk från år 1944 ”Den stora omdaning” för att förstå socialdemokratins specifika relation till stat och marknad (Anders Nilsson och Örjan Nyström har utförligt behandlat detta i flera aktuella publikationer).

Karl Polanyi var ekonomhistoriker och kunskapen om honom är dessvärre inte särskilt spridd bland dagens socialdemokrater. Han förmådde att skildra vad som orsakade framväxten av totalitära krafter under mellankrigstiden. Polanyi är högaktuell bland dem som forskar om socialdemokratins kris och hans bok ingår t.ex. som kurslitteratur på Stockholms universitet.

Enligt Gustavssons tolkning säger Polanyi om vad som krävdes efter kriget: ”Det var inte på grund av någon alltför långt gången styrning, menade han, utan tvärtom till följd av en alltför återhållen demokratisk politik, som fascismen hade kunnat växa sig stark. Förmågan att förebygga kapitalismens sociala verkningar hade hindrats av den ekonomiska liberalismen. Inställningen hade alltför länge varit, att det var folkstyret och inte marknaden som behövde inskränkas.”³⁵

Karl Polanyi säger att: ”Den roll fascismen spelade bestämdes av en enda faktor: marknadssystemets tillstånd”. Och senare i texten: ”Och fascismen hade i likhet med so-

cialismen sin grund i ett marknadssamhälle som vägrade att fungera.”³⁶

Gustavsson beskriver det som att ”Reformisterna förstod i sin tur redan före första världskriget, att politiken i ett samhälle med allmän rösträtt och ekonomisk tillväxt också behöver inriktas på att skapa sammanhang och samhörighet. Om detta inte sker på demokratisk grundval, insåg reformisterna, skulle den sociala inbäddningen av marknaden komma att åstadkommas med metoder som var auktoritära och totalitära.”³⁷

Socialdemokratiens unika uppdrag är att klara av den dubbla rörelsen i kapitalismen, vilken jag tidigare beskrivit. Å ena sidan *principen om ekonomisk liberalism* med självreglerande marknader och fri handel så långt det är möjligt och å den andra *principen om socialt skydd* för att bevara människan, naturen och produktionen med interventioner som medel.

Det är lätt för socialdemokratin att förstå denna dubbla rörelse som innebär att *bejaka ökad produktivitet* i ekonomin. Den ledande teoretikern inom socialdemokratin, Nils Karleby, visade redan på 1920-talet att det var produktionens effektivisering som var avgörande för att förbättra levnadsstandarden.³⁸ Det var inte främst omfördelning av resurser t.ex. via att förändra ägandet som var det centrala, utan *ökade* resurser, vilka skulle åstadkommas genom större produktion.

Socialdemokratin i Sverige verkar idag slitas sönder av frågan om näringspolitik och tillväxt å ena sidan och arbetslöshetsförsäkringar eller miljöpolitik å den andra. Men är detta verkligen det socialdemokratiska problemet? Står dessa mot varandra i den socialdemokratiska ekonomiska synen? För socialdemokratin borde detta inte vara någon konflikt. Egentligen borde vi inte heller vara vare sig för eller emot en bestämd ekonomisk politisk regim; statsskuldsmål eller in-

flationsmål, lika lite som vi i sak borde vara för eller emot kärnkraft, obligatorisk eller facklig a-kassa, EU och EMU. Det är målet med de politiska verktygen som är det viktiga: *inbäddningen av marknadskrafterna* och samtidigt *förmågan att utnyttja marknadskrafterna* för tillväxt – detta är den historiska uppgiften.

Det är dock lätt även för en socialdemokrat att se att de senaste tjugo årens utveckling kan beskrivas som att det svenska samhället utvecklats mot ökad marknadsliberalism med fria kapitalrörelser, EU-medlemskap och vidgade marknader, avreglering av produktmarknader, starkare marknadsinslag i välfärdstjänster, ökad ekonomisk migration. Särskilt handeln med tjänster och den ekonomiska migrationen bidrar till att arbetskraften i allt större utsträckning behandlas som varor. Att acceptera en minskad ”inbäddning” av marknadskrafterna, genom att försämra socialförsäkringarna, arbetslöshetsförsäkringen, det behovsprövade ekonomiska biståndet samt försämra möjligheterna till alternativ sysselsättning är i detta perspektiv att frångå den långa linje som är socialdemokratins.

Det är kanske något svårare att förstå betydelsen av ”sammanhang och samhörighet”, vilket Sverker Gustavsson pekade på ovan. Ett exempel: sociologer som studerar vad som gör oss nöjda med livet visar att pengar visserligen har betydelse. De med en högre tjänstemannaposition är mer nöjda med livet, en oddskvot 1,78 i förhållande till arbetare (oddskvot 1,78 betyder 78 procent mer nöjda). Högre månadslön ger ett litet positivt utslag på oddskvoten, men mycket liten risk för att bli arbetslös de närmaste 12 månaderna har en oddskvot på hela 3,62 i förhållande till den som har mycket/ganska stor risk. *En mycket stark sammanhållning på arbetsplatsen* har oddskvot på 2,27 i förhållande till dem som har svag eller varken svag eller stark sammanhållning på sin

arbetsplats.³⁹ Arbetskamrater och våra relationer med dem är alltså mycket viktiga i våra liv.

De sociala relationernas betydelse visas också av att en skilsmässa har lika stor effekt för lyckan, eller brist på lycka som 100 000 dollar högre i inkomst. Den som är kvar i sitt (lyckliga) äktenskap är alltså lika lycklig som den som skilt sig men har 100 000 dollar mer i inkomst.⁴⁰ Trygghet och samhörighet verkar vara centralt i våra liv!

Oförmågan att kunna hantera globaliseringen, migrationen, förståelsen av vad EU-medlemskapet innebär för samhörigheten i samhället och de problem som uppstår när många människor av olika skäl inte försörjer sig själva, innebar att socialdemokraterna förlorade sin auktoritet i samhället. Socialdemokratin har tidigare haft tekniker för att hantera spänningar mellan de som hotas av samhällsförändringarna och de som vinner. Idag saknas i stor utsträckning sådana verktyg också i Socialdemokratins arsenal.

6. Tilltron mellan människor

Varför har Sverige ett mer utbyggt välfärdssystem än i andra länder, beror det på att känslan för rättvisa är större i Sverige än hos medborgarna i t.ex. USA eller Grekland?

Förmodligen inte. I stället finns det flera förklaringar till detta, vilka kompletterar varandra. En viktig orsak är de *maktresurser* som löntagarna tillsammans förfogade över genom sina fackföreningar. Walter Korpi har utvecklat detta i boken ”Den demokratiska klasskampen”.⁴¹ Där är tanken att styrkan hos löntagarna och hur de organiserade sig kollektivt förklarar varför maktskillnader mellan arbetare och tjänstemän i Sverige minskade, och den sociala tilliten ökade.

Jag tror fullt ut på teorin om maktresurser men det förklarar inte *varför* fackföreningar blev så starka i Norden under tidigt 1900-tal. Ett skäl till detta är dock, enligt min läsning, just deras förmåga till disciplin och hur de organiserade sig i industriförbund, dvs. alla arbetare eller alla tjänstemän på arbetsplatsen var med i ett fack oavsett yrke och inte i yrkesförbund som i England. Vidare att de lärde sig att kontrollera strejkvapnet och började erbjuda arbetsgivarna fred. Så även om man tror på kampen som förklaring kommer läsaren tillbaka till att solidariteten kräver ordning och tilltro mellan människor. Och bara den som kan skapa ordning kan behålla makten.

Låt mig ta LO som exempel. LO anses vara en solidaritetsorganisation. Det är den inte i första hand utan en organisation för ordning på arbetsmarknaden vilket visas av reglerna kring strejkkassorna. Löntagarna har möjlighet att kräva understöd till sina fackförbund som avser att strejka för att nå en högre lön. För att förhindra överutnyttjande av denna möjlighet så skapades vid LO:s bildande år 1898 en

stark centralisering genom paragraf 8 i stadgan som innebar att större konflikter kräver beslut inom LO. LO kan besluta hur mycket stöd de skall lämna till de strejkande. LO kan kontrollera att förbundet försökt undvika konflikten genom förhandlingar. Denna ordningsfunktion förhindrar ett överutnyttjande av strejkstödet.⁴²

En viktig orsak till att *välfärdsstaten* blev framgångsrik just i Norden var den lägre graden av korruption i Norden och den åtföljande högre tilltron mellan människor. Norden är unikt genom ett högt socialt kapital i bemärkelsen att människor litar på varandra. Omkring 60 procent av befolkning ”anser att man i allmänhet kan lita på människor i samhället”. I de kontinentaleuropeiska länderna är siffran i runda tal 40 procent och i Sydeuropa än lägre.⁴³

Statsvetaren Bo Rothstein menar att det inte främst är kontakten med politikerna som är avgörande för tilltron till staten, utan hur folk upplever att den offentliga administrationen fungerar, speciellt det legala systemet, inklusive polis, domstolar, sjukhus, skolor, m.m.⁴⁴

Känslan av att andra inte kan vara friåkare eller smita är avgörande för att välfärdssystemen upplevs som rättvisa. Skattebetalarna älskar nog inte skatterna men föredrar dem med jämnmood om bördan delas av alla. Man betalar sina skatter för att andra gör det, lika mycket som man betalar skatt för att man får något bättre tillbaka. Skatteverket tror att deras kontroller har en så stor preventiv effekt att det motsvarar omkring 1/5 av all skatt som kommer in. Den direkta skattekontrollen ökar intäkterna med bara 1-2 procent.⁴⁵ Tilltron till ordningen är således centralt.

Rättvisefilosofen John Rawls förklarar detta fenomen med att om man misstänker att andra inte tar sin andel av samhällsansvaret kommer man frestas att inte själv bidra. Detta gäller särskilt om den inte finns en auktoritativ tillämp-

ning av reglerna. Stödet för välfärdsstaten är alltså villkorat.⁴⁶ Förmågan att förhindra friåkande avgör stödet för välfärdsstaten.

Socialdemokratien måste vara öppen för att se att väljarna sa nej till socialdemokratins sätt att sköta välfärdssystemen i valen 2006 och 2010 men sannolikt inte till socialdemokratiska idéer om välfärdsstaten. Det fanns varningssignaler kring de frågor som är sannolika orsaker till valförlusterna, vilka partiet tidigare borde ha sett, men som man allt för länge bortsåg från.

Jag tror att väljarna inser att det *egentliga utanförskapet i samhället eller i ekonomin inte kan behandlas så som Moderaterna vill. Även om de skulle tro att "de som inte jobbar" skulle få större drivkrafter att ta sig i kragen om ersättningsarna sänktes, tror de rimligen inte att det skulle vara lösningen på de egna problemen om de hamnade i samma situation.*

Ekonomhistorikern Tony Judt säger att vi kan uppenbart inte klara oss utan förtroende för varandra. Om vi inte hade förtroende för andra skulle vi inte betala skatt för ömsesidigt stöd. Inte heller skulle vi våga oss långt hemifrån av rädsla för att falla offer för våld och skurkstreck från de opålitliga medborgarna runt omkring oss.⁴⁷ Basen för en fungerande stat över huvud taget är därför någon mån av tillit. För att en *välfärdsstat* ska fungera krävs ännu högre tillit.

Ett samhälle där alla inte får plats

I ett samhälle där hälften av produktionen går till skatter som individen får tillbaka genom välfärd är det avgörande att nästan alla arbetar.

Nuvarande regering har inte lösningen på problemet om hur välfärden ska upprätthållas om inte arbetslösheten sjunker (deras mål är visserligen inte heller att upprätthålla välfärden). Detta visas av hur få som får jobb på den öppna arbetsmarknaden av dem som får lämna sjukförsäkringen. Bara drygt 400 av de ca 17 000 som lämnade försäkringen vid årsskiftet 2009/10 hade hösten 2010 arbete utan stöd, dvs. till marknadsmässiga villkor.⁴⁸ Regeringens analys bygger på att sjukligheten delvis är frivillig eller låtsad, inte på att arbetsgivarna inte vill anställa dem som har nedsatt förmåga.

Det andra sättet att se problemet är att *efterfrågan* i ekonomin inte är tillräckligt hög för att skapa efterfrågan på dem som har en lägre arbetsförmåga. Riksbankens inflationsmål och deras sätt att tolka sin uppgift tillåter aldrig efterfrågan att bli så stark att de strukturellt arbetslösa möter ett jobberbjudande. Jämviktsarbetslösheten ligger över den nivå där de strukturellt arbetslösa efterfrågas.

Uttryckt på ett annat vis: läsarna minns kanske sin egen skoltid när man på rasterna skulle välja ut två lag för att spela fotboll eller brännboll. Då blev en del alltid valda först och en del alltid valda sist. Om lagens storlek minskar från 11 till 9 spelare kommer några aldrig att bli valda hur mycket de än vill vara med och spela. Det bästa är naturligtvis att ha avbytare så att alla får var med och spela. Så snäll är nu inte arbetsmarknaden.

Hur har staten agerat när den ser att alla inte arbetar? Samtidigt som antalet sjuka och förtidspensionärer ökade, minskade insatserna för skapa särskilda jobb åt dem med nedsatt förmåga. Under tidigare perioder, före år 1990, var nivån på subventionerna till ”anordnade jobb” 60-100 procent av lönekostnaderna. Den borgerliga regeringen sänkte år 1993 stödet och efter år 1995 i samband med krispolitiken gjorde

också den socialdemokratiska regeringen det. I mitten av 2000-talet var subventionen som andel av normal lönekostnad i bästa fall omkring 40 procent, med något undantag.⁴⁹ Staten och ekonomin har alltså gemensamt bidragit till att kraven på de svagpresterandes produktivitet ökar. Det är den praktiska innebörden av att successivt sänka de subventioner som behövs för att människor skall sysselsättas!

Detta återspeglas också i Samhalls utveckling. Samhall sys-selsätter människor med påtaglig begränsning i sin arbetsförmåga. År 2000 sysselsattes 26 600 individer och år 2009 19 100 individer.⁵⁰ Detta trots att antalet med nedsatt förmåga inte minskat och sysselsättningen i gruppen minskade.

Samhall är nu bara ett exempel på det som har hänt i det ”vanliga” arbetslivet. De som inte har full förmåga accepteras alltmer sällan på arbetsplatserna.

Det är helt nödvändigt att fånga upp individer som inte klarar marknadens krav. Detta bör ske inte främst genom ekonomisk försörjning utan genom subventionerad sysselsättning. Problemet är inte att arbetarrörelsen har tänkt fel, utan att Socialdemokraterna efter år 1999/ 2000 inte längre gjorde som tidigare tänkt. Även de som har mycket nedsatta arbetsförmåga, de som arbetar i Samhall t.ex. skapar ett positivt ekonomiskt värde, om man kan hitta strukturer för att de ska få vara med och bidra. Att organisera arbetslivet så att de med nedsatt förmåga finns kvar på jobbet med lönebidrag eller finns på särskilda arbetsplatser är ekonomiskt förnuftigt och inkluderande. Många fler uppgifter i vårt samhälle behöver utföras.

Sju till fjorton miljoner kronor i skatt!

Sverige har fortfarande bland de högsta skatterna i världen. Det är möjligt så länge som medborgarna anser att de skat-

ter de betalar i *huvudsak* kommer tillbaka till dem själva under delar av livet när behoven är större.

Forskning visar att människor i grunden är solidariska med andra och inte bara tänker på sin egen plånbok. De är t.ex. beredda att bidra till att finansiera andras människors sjukvård därför att de inser att alla har inte har samma tur eller förutsättningar att annars få sjukvård. De är dock mindre solidariska när det gäller andra människors privata konsumtion.

Välfärdsstaten är det hittills effektivaste sättet vi känner för att ta hand om ett antal risker som vi som individer inte kan överblicka. Vi vet inte om vårt förhållande kommer att hålla, om barn som föds kommer att vara friska, om vi blir sjuka eller arbetslösa. Läsaren vet att hon/han kommer att dö men inte när, vid 54, 84 år eller 94 års ålder och efter ”kortare tids sjukdom” eller ”efter längre tid sjukdom.” Livet kan i viktiga avseenden inte planeras säkert.

Vårt samhälle bygger på bosättningsprincipen: vi delar risker med dem vi bor nära, därför att vi inte kan överblicka alla risker själv och litar rimligt mycket på att pensionen och sjukvården kommer när vi behöver den, att skolan kommer att fungera för våra barn.

Jag tror att väljarna misstänker att det nu sker en utspädning av dessa rättigheter, och att tilliten successivt urholkas. Jag skall visa hur. En välfärdsstat omfördelar enligt försäkringsprincipen huvudsakligen till samma person under livscykeln. Det innebär att individen efter perioden som nettoinbetalare har skäl att förvänta sig att få del av de förmåner som följer av denna långa period av årliga nettoinbetalningar. Den förutsättning som finns här är att den som betalar premien måste tro på att de rättigheter (försäkringsvillkoren) om t.ex. pension eller sjukvård som följer med premien, inte späds ut.

En genomsnittlig inkomsttagare är mellan 30 och 60 års ålder nettogivare till offentlig sektor och kommer under perioden att ha betalat 7 - 14 miljoner kr i skatt.⁵¹ Detta är ett enormt bevis för individernas tilltro till staten!

Låt mig använda en metafor. Inbetalning av skatt kan ses som kostnaden för en flygbiljett med ett högservicebolag som SAS eller Lufthansa. Men om det vid ankomsten till flygplatsen framgår att det är Ryan Airs villkor som gäller och flygresan måste finansieras med olika tilläggsavgifter, om nu ens planet går, då vill också resenären betala Ryan Airs pris för flygbiljetten d.v.s. lägre skatter för att finansiera de tilläggsavgifter som behövs.

Jag tar sjukvården som exempel: År 1985 konsumerade svenskar 15 procent mer sjukvård än i länder som Tyskland och Frankrike och samtidigt också 15 procent mer än de nordiska länderna som genomsnitt. År 2005 konsumerade invånare i länder med försäkringsfinansierad sjukvård 29 procent mer vård än dem som bor i Norden.⁵² En förklaring till detta är att 90-talskrisen med svag tillväxt drabbade landstingens skattebaser.

Ett argument för att vårdens problem inte är så stora är att Sverige ligger på en genomsnittlig position vad gäller vårdens kostnader i förhållande till BNP, ca 9 procent. Sverige har dock fler i befolkningen över 65 år varför trycket på vården är högre, trots genomsnittliga resurser.

Situationen blir tydligare med uppgifterna att det bara är ca 2 vårdplatser för akutsjukvård per 1 000 invånare mot 3-4 i andra länder och 3 läkarbesök per invånare och år mot 4-5 i andra länder.⁵³

Utvecklingen är likartad inom äldreomsorgen. Mats Thorslund professor i socialgerontologi säger att den kommunala äldreomsorgen gått från att vara bland de bästa i världen när

det gäller täckningsgrad (dvs chansen att få hemhjälp och plats i särskilt boende) till att vara på genomsnittlig europeisk nivå. Om kvaliteten i den omsorg som produceras av entreprenörer som utför omsorgstjänster säger Thorslund att det inte finns några fakta som säger att kvaliteten på de upphandlade tjänsterna skiljer sig från kommunernas egna verksamheter. Ett stort bekymmer är dock att kommunerna är dåliga att följa upp att entreprenörerna uppfyller de krav som kommunerna formulerat vid upphandling av tjänster inom äldreomsorgen.⁵⁴

För över- och medelklassen, som teoretiskt sett har större möjligheter att själva bekosta en del av sin välfärd, har kalkylen varit följande: om skatterna till 3/4 var livscykelomfördelade och deras ungdomar pluggar på högskolan, kommunen tar hand om föräldrarna, kan de få ungefär samma standard efter skatt som sina kollegor i t.ex. USA eller Storbritannien där kollegorna betalar mer i privata avgifter för sjukvårdförsäkringen, pensionsförsäkringen och ungdomarnas studier.

Det är här viktigt att skilja mellan stort och smått. Välfärdssystemet fungerar alldeles utmärkt utan extra progressiva skatter. Även vid ett helt proportionellt skattesystem, olika inkomster men lika rättigheter, nås en hög utjämning. Bo Rothstein redovisar t ex ett räkneexempel att skillnaden i resurser mellan individer vid stora inkomstskillnader mer än halveras även med en helt proportionell beskattning, om det är lika fördelning av förmåner.⁵⁵

Tror väljarna att socialdemokraterna, som i ”mannaminne” stått för välfärdsstaten, tänker flytta över mer av ansvaret för sjukvården eller äldreomsorgen till den enskilde innebär det att Socialdemokraterna inte kommer att fullfölja de åtaganden livscykelomfördelningen innebär. (Jag utgår här ifrån att S fortfarande är det samhällsbärande partiet.) En del av den

nettoskatt de betalat, 7-14 miljoner kr, kanske inte motsvaras av förmåner längre. Det blir nödvändigt med nya egna försäkringar och då finns skäl att vara för en lägre skatt och att vara mindre altruistisk dvs. acceptera omfördelning till andra.

Uthållig solidaritet mellan människor förutsätter således också ömsesidighet, att man får något tillbaka. Att se de offentliga kassorna som en nästan oändlig resurs och lova fler rättigheter t ex till vård, utan en rimlig bild av hur skyldigheterna ser ut leder till utspädning av de rättigheter som individen redan har eller tror sig ha. I ett system som brister i försäkringsmässighet finns skäl för individerna att pröva privata alternativ och därmed en annan regering.

7. Staten försvagas

Behövs egentligen nationen i den nya världen? Är det möjligt med postnationell demokrati med kulturell mångfald och komplexa identiteter? Är en kosmopolitisk organisation en fantasi? Bortser det kosmopolitiska projektet från betydelsen av sociala relationer och kulturer?

På en övergripande nivå ser det spännande ut med en Global.com-civilisation. Människor är e-postadresser och med ett kosmopolitiskt medborgarskap. Många politiker och forskare kittlas av globaliseringen och ser stora möjligheter. Sociologen Håkan Thörn talar om ”decentraliserad global politisk struktur, där en mängd institutioner på många olika nivåer samverkar.” Globaliseringen kanske är en andra upplysningstid. Den första var ju på sjuttonhundratalet och förknippas med namn som Voltaire och tron på människans förnuft och misstro mot makthavare och auktoriteter. Globalisering kan ses som ett uppbrott mot instängdheten i nationalstaten som inte sällan står för förtryck eller ett styre av en dominerande grupp inom nationen.

Thörn talar om uppkomsten av ett världssamhälle som består av *globala nätverk* med stora rumsliga avstånd, om *tidsrummets komprimering* vilket innebär en global samtidighet. (Demonstrationer och folkliga revolter som under början av år 2011 sker samtidigt i flera länder i Norra Afrika och sedan sprids till Mellersta Östern.)

Världssamhället innebär en löst sammansatt social organisering där olika ”samhällen” är inflettade i varandra. Möjligen är en storstad med olika etniska kvarter eller där kvarter i en stad domineras av en specifik syn på sexualitet en bild av den strukturella mångtydigheten som präglar en sådan värld. En kosmopolitisk demokrati ses här som en möjlighet.⁵⁶ Det kan

ses som ytterligare ett steg i utvecklingen först bort från byn till staden och sedan i nästa steg vidare ut i ett världssamhälle utan nationsgränser.

Problemställning här är följande: det finns ett starkt motsatsförhållande mellan den västerländska medborgarstaten där det är bofasthet, administrativ underkastelse, demokratiskt deltagande och kulturellt medlemskap som kännetecknar detta ideal å ena sidan och det kosmopolitiska världssamhället å den andra.

Den mångkulturella idén står i motsatsställning till denna första idealtyp genom att ibland förespråka uppdelning i ”kulturella identiteter”, som vill minska rättsstatens roll genom att minska den centrala administrativa strukturen och skapandet av flera olika rättsliga hierarkier dvs. flera olika juridiska system inom samma geografiska område. Den kräver delegering av den demokratiska makten till regioner eller grupper. Denna mångkulturella riktning välkomnar försvagningen av bandet mellan varaktigt territoriellt beroende och medborgaransvar.⁵⁷

Medborgarskapet, enligt en definition, har tre beståndsdelar; *kollektiv identitet*, *politiskt medlemskap* och *rätten till sociala förmåner*. Det är sant att globaliseringen innebär att relationen mellan medlemskapet i en nation och rätten till sociala förmåner dras isär. Några exempel på denna upplösning av medborgarskapet är att individen numera kan vara medborgare i ett land men rösta i ”hemlandet”, alltså ett dubbelt medborgarskap. Gästarbetare kan bo länge i ett land mitt i Europa men har inte fullt ut rätt till sociala förmåner. Mexico låter sin stora grupp av utvandrare ha kvar sina medborgerliga rättigheter i hemlandet. I Sydostasien och Latinamerika håller ett ”flexibelt medborgarskap” på att framstå som normen. Facket kräver att de företag som verkar i Sverige ska ha ett ombud i Sverige men det vill inte företagen.

Globaliseringen hotar statens administrativa funktioner. Samtidigt som staten är för liten för att hantera ekonomiska problem som finanskrisen eller hälsoproblem som pandemier så urgröps nationalstatens förmåga till omfördelning. Då erbjuds alternativa källor till kulturell hegemoni. Krisen för omfördelningen påverkar också solidariteten mellan samhällsklasserna.

Denna beskrivning verkar träffande för den europeiska socialdemokratins problem.

Det är uppenbart att allt fler människor deltar i globala nätverk, konsumerar media och är med i olika virtuella gemenskaper. Det gör att individer kan anta olika identiteter, vara med i flera olika "samhällen" samtidigt. Det paradoxala är dock att detta sker genom att individer i ökande omfattning sitter stilla hemma vid PC eller på sin kontorsstol på jobbet. På två decennier har stillasittandet vid datorn ökat med ca $\frac{3}{4}$ timma per dag utöver den ökade tv-tiden. Vi sitter alltmer stilla hemma och är globala.

Globaliseringen är också hierarkisk. Å ena sidan växer de nya eliterna, "the globals" eller de virtuella skattebetalarna som till väsentliga delar definieras av sin ständiga rörlighet, å andra sidan "the locals", världssamhällets platsbundna och resurssvaga skikt (denna beskrivning innefattar inte flyktningar.)⁵⁸ En kvinna från Etiopen som arbetar i en Gulfstat, den "papperslöse" i restaurangköket i Stockholm eller den indiske akademikern med ett stipendium vid Harvard eller någon annan prestigeskola i USA uttrycker olika villkor för denna nya globala rörlighet. Eller forskaren/utredaren som pendlar med sina föredrag och datafiler på ett USB-minne mellan intellektuella metropoler.

Globaliseringen skapar således en hierarki genom att den ger starka fördelar åt vissa grupper eller åt grupper inom vissa segment men ger stora nackdelar inom andra segment.

Somliga kan uppleva världen via Internet, köpa handverktyg för en hundralapp som tidigare kostade tusen kronor eller som turister besöka Vietnam och Laos, men värdet av deras arbetsinsatser som t. ex elektronikingenjör kan samtidigt hotas av samma globalisering.

Hoten kommer också från en nyliberal ideologi som leder både till uttunning av värden och en intensifiering av marknadsekonomin och den kapitalistiska produktionen som inte skapar bredare etiska värden. Det är denna utveckling som både konservativa och radikala samhällsvetare beskriver som tunn och kortsiktig under globaliseringen. Rättigheter och fördelar blir asymmetriskt fördelade i en sådan utveckling. Det är ofta de som saknar förmögenhet, elitkontakter eller lätthet i förflyttningar och i stället finner medlemskap och solidaritet i en mindre gynnad social grupp, som känner tveksamhet inför globaliseringen.⁵⁹

Hur globala är vi egentligen?

Utrikeshandelns andel av BNP stiger och är i flera små länder över 100 procent av BNP. Detta beror bland annat på att samma "insatsvara" kan passera gränsen flera gånger. Men är det en bra beskrivning av globaliseringen? Konsumtionen berättar mer om människors vardag. I allt väsentligt är svensken fortfarande mycket lokal eller nationell. Fler reser inom och utom landet och bor på hotell. Kostnaden för detta växer snabbt, mellan åren 2003-09 med 42 procent och för mobiltelefoner en annan del av kommunikationerna, med 38 procent (avser hushåll 0-79 år.)⁶⁰ Men samtidigt är dessa reseutgifter under 5 procent av hushållens budget. Och denna är i sin tur en mindre del av BNP. Hushållen i den rika världen kommer att lägga mer av sin budget på kommunikationer, ha bostäder i flera länder och

arbeta och studera i olika länder. Men de kommer än mer i absoluta tal att öka sin efterfrågan på sjukvård, äldreomsorg och utbildning där de bor.

Det är, säger Craig Calhoun, sociolog och professor vid New York University, en illusion att tro att man kan leva utan någon form av solidaritet. Alla behöver en kulturell identitet och en tillhörighet. Samarbete med andra förutsätter också starka nationer. Det betyder att nationen är grunden för solidaritet både inom nationen och för solidaritet mellan nationer.⁶¹

Det som utmärker globaliseringen är inte bara att den skapar en global integration som en stat inte enkelt kan hantera utan att den kontinuerligt inkorporerar flera delar av världen i ett kapitalistiskt världssystem. Många kan uppleva globaliseringen som en *förlust* i värden, traditioner eller vad som kan kallas socialt kapital och förmåga att förstå eller tolka världen omkring dem.⁶²

Statsvetaren Maria Oskarson säger följande; ”Europeisk integration har skapat en centrum-periferikonflikt mellan de grupper vars intressen är hotade av ekonomisk och politisk integration och de vars intressen främjas av integration.”^{63 64}

Detta kan ges tre helt olika tolkningar: Det kan ses som en *nostalgisk* blick mot det trygga lokalsamhälle vars baksida var instängdhet och bristande tolerans mot det ”avvikande”. Det kan för det andra ses som en kritik mot *tunna etiska* värden i den globala utvecklingen. Ekonomhistorikern Tony Judt säger att något är grundläggande fel med det sätt vi lever på idag. Vad är det gemensamma goda? Vi vet vad saker kostar men inte vad de är värda.⁶⁵ Ekonomhistorikern Avner Offer hävdar i en pessimistisk genomgång av västvärldens utveckling att otålighet, kortsiktighet och behov av stimulans är ett dominerande drag i överflödssamhället.⁶⁶

Det kan för det tredje ses som att spänningen växer mellan den *kosmopolitiska* världen och mångkulturalismen å ena sidan och å den andra vad Bo Rothstein på sin hemsida kallar 1900-talets två stora innovationer; den demokratiska *rättstaten* och *välståndstaten*, med mycket konkreta vinnare och förlorare som följd.⁶⁷

Statsmaktens försvagning

Den tes jag mot bakgrunden av ovanstående resonemang driver är att den svenska statsmakten försvagas, och att detta för med sig både kostnader och ett antal sociala och politiska risker. Denna försvagning sker i fyra riktningar; genom överlämnande av makt uppåt mot *EU*, åt sidan mot *marknaden*, nedåt mot *kommunerna* och *inåt* genom en självpåtagen begränsande roll. Sammantaget minskar det statens förmåga och auktoritet.

Låt oss börja med statens överlämnande av bestämmanderätt till *marknaden*. På 1980-talet var det liberaliseringen av kapitalmarknaderna och på 90-talet vissa nätverksmarknader som främst drev denna utveckling. Järnvägstrafiken är det tydligaste exemplet. Att förvaltningen av den ”statliga” pensionen till stor del sker genom privat förvaltade PPM-fonder och att staten inte längre garanterar värdet av utgående pension är ett annat exempel. Apoteken blir nu en vanlig marknad.

Staten har också lämnat ifrån sig ansvar nedåt till *kommunerna*, det mest kända vardagsexemplet är kommunaliseringen av skolan. Staten lämnar också ifrån sig stort inflytande över skyddet av individens sociala rättigheter till kommunerna. Sveriges kommuner och landsting konstaterade år 2007 nöjt att finansieringsprincipen tydliggjorts på detta sätt. Den innebär att ”om staten fattar beslut som innebär nya uppgifter

eller högre ambitioner för kommuner och landsting, ska staten betala detta genom ökade statsbidrag. Om uppgifter tas bort, ska statsbidragen minska i motsvarande omfattning”.⁶⁸ Staten å sin sida har strikta utgiftstak och överskottsmål som formellt begränsar statens möjlighet att skjuta till medel.

Det är en omistlig del i svensk förvaltning att kommunerna är självständiga och många medborgare har nära till beslutfattande. Här finns dock en avvägning som måste göras – individens rättighet relativt det kommunala självstyret. Självstyret kan inte vara en ridå för marknadslogik och bolagsintressen. Om dessa nya former för styrning av offentliga uppgifter, vare sig de är privat eller offentligt utförda, mer liknar privat sektor i kommunerna, är då rollfördelningen mellan stat och kommun lika självklar?

Och hur självständiga och kraftfulla skall de inspekterande myndigheterna vara? Detta gäller inte minst när kommunala uppgifter utförs av privata utförare vars verksamhet har andra mål än målparagraferna för respektive område. Det tydliga mätbara exemplet är att staten inte kunnat skydda värdet av elevers studieinsatser, utan vi upplever en inflation i betygen.⁶⁹ Regeringen konstaterade för en tid sedan att ”stor variation mellan skolorna kan vara en indikation på bristande likvärdighet i bedömningen och betygssättningen”.⁷⁰

Statsmakten försvagas, för det tredje, också genom att *staten drar sig inåt*. Försvaret minskar drastiskt sin närvaro i olika regioner. Tidigare mötte hälften av befolkningen, de unga männen, staten genom värnplikten. Arbetsmarknadsverket AMS byter namn till arbetsförmedlingen vilket återspeglar den mycket lägre ambitionsnivån. Färre arbetslösa sysselsätts i åtgärder utan hamnar i passiv försörjning. De som har handkapp får mer sällan aktivitet genom arbete. Statens Järnvägar kan måttligt klara sin uppgift.

Staten lämnar för det fjärde över *mer makt till EU*. Det europeiska projektet har förändrats de senaste 10–15 åren menar många statsvetare. Utvecklingen inom EU-kommissionen och Europadomstolen syftar numera till att omforma nationella institutioner i linje med den Anglosachsiska formen av kapitalism, snarare än att främja olika typer av nationella modeller. André Sapir visar i en genomgång att Norden har lika hög ekonomisk rationalitet som den Anglosachsiska världen men därtill når mer rättvisa.⁷¹ Ändå diskrimineras nordiska välfärdslösningar ofta inom EU.

Kommissionen och Europadomstolen tolkar ofta skillnader mellan länders institutioner som hinder för EU:s fyra friheter. Det är inte bara avtalsmodellen i Sverige som ifrågasätts. Den svenska modellen i sig själv blir i vissa fall ett hinder för ökad integration.⁷² Det innebär en diskriminering av den svenska formen av ”blandekonomi” och minskar politikens verkningskrets. Det minskar också de nationella parlamentens och politikernas auktoritet. Frågor av stort intresse lever ofta i en gråzon där konkurrensregler konkurrerar med nationellt självbestämmande. Statsvetare hävdar att domstolens aktivism ”innebär att regeringar i allt mindre utsträckning kan utforma den välfärdspolitik de önskar.”⁷³

EU:s reglering och domstolens krav innebär att sjukvården görs till en marknad, vilket av internationella jämförelser att döma gör att den kommer att kosta mer, samtidigt som domstolen reglerar vilken vård individerna har rätt till.⁷⁴ De problem med EU-medlemskapet jag talar om är inte det som på ledarsidor beskrivs som värnandet om byggnadsarbeters rättighet att skydda sin lön från konkurrens från andra länders arbetare, utan om nationalstatens möjligheter att upprätthålla etiska principer som inte bygger på individens värde som kommande ur att hon är en vara på en marknad, utan som en medborgare i den demokratiska rättsstaten.

Sverige har överlåtit befogenheter till EU utan att i motsvarande mån kontrollera deras efterlevnad och hur de stämmer med våra etiska principer. Problemet är alltså undfallenheten och det politiska lättsinnet – inte medlemskapet i och för sig.

Man behöver vare sig krama Gustav Wasa, Axel Oxenstierna, Gunnar Sträng eller Moder Svea, dessa symboler för en stark nationalstat och stark statsmakt, för att se att den svagare statsmakten har betydelse för hur Sverige styrs och befolkningens tilltro till staten.

8. Den nya gemenskapen

Statsvetaren Sheri Berman säger följande om socialdemokratien i Europa. Jag återger hennes konklusion medveten om att den kanske är provokativ:

Socialdemokratien måste återvända till politikens överhöghet och till kommunitarismen. (Begreppet definieras i nästa avsnitt.)

Både en stark interventionistisk stat och en generell välfärdsstat är beroende av att stödet från medborgarna drivs av en gemensam känsla och gemensamma syften. I ett Europa med ökad etnisk mångfald är uppförandet på social solidaritet baserat på delad etnisk eller religiös bakgrund inte längre en möjlig eller attraktiv strategi.

Socialdemokratiens pånyttfödda komunitära eller gemenskapsorienterade politik måste bygga på inkluderande grund nämligen gemensamma värderingar och gemensamt ansvar.

Socialdemokrater måste göra tydligt att efter 2000-talet kan staten inte längre bygga på "fellowship" och blodsband, den måste bygga på acceptandet av vissa regler och normer.

Det komunitära "benet" för socialdemokratien har visat sig lika svårt för den samtida vänstern att acceptera som det ekonomiska. Hur som helst är fakta att om du önskar en social ordning baserad på solidaritet och prioritet av gemensamma nyttigheter över individuella intressen krävs en stark gemenskapskänsla för att nå en uthållig politik. Och så länge som nationalstaterna är den grundläggande formen för politisk organisation måste den skapas inom nationens gränser.

Socialdemokrater som inte accepterar detta kommer bara att skapa en grogrund för den radikala högern och varierande populistiska krafter som stiger fram för att erbjuda de gemensamma eller komunitära lösningar som allmänheten visar att de önskar.

Det är en uppenbart riskabel väg att beträda eftersom den mörka sidan av kommunitarismen, är en verkligt mörk sida. Socialdemokratien skall

inte erbjuda "smal fascism" eller acceptera främlingsfientlighet eller fördomar. Men att ignorera önskan om någon form av gemenskap i en värld där långvariga politiska, sociala och kulturella traditioner konstant ifrågasätts är ett recept för katastrof.

Att skapa starka och emotionellt tillfredställande gemenskaper i samhällen med ökande diversifiering är en stor utmaning. En praktisk implikation är att multikulturalism, som är mode i en stor del av vänstern ("alla har sina värderingar och alla värderingar är lika mycket värda"), är lika mycket ett hot mot socialdemokratin som globaliseringen.

Socialdemokrater behöver uppriktigt hantera den sociala och kulturella heterogenitet som nu ruskar om Europa och som exempel kräva bättre integration av immigranter. Om de inte gör detta så säger både historien och Polanyi att det är mycket sannolikt att mindre progressiva krafter med mindre vilja till integration kommer att göra det.⁷⁵

Bermans text ovan utmanar socialdemokratin genom sitt klarspråk. Hon gör det genom att hålla fram något så gammalt som idén om folkhemmet som lösning på det nya. Härfter skall jag diskutera vad Sverige och nationens roll är, vad multikulturalism innebär samt vänster-högerskalan och kommunitarismen. (I tidskriften Fronesis nr 32-33 år 2010 finns en artikel av Sheri Berman med titeln "Vad är socialdemokrati?")

Vad är idag "gemensamheten"?

Begreppet folkhemmet har en rad invändningar sett från 2011 års horisont. Ändå är i socialdemokratins historia Per-Albin Hanssons folkhemstal en central punkt, det är minst lika aktuellt idag! "Hemmets grundval är gemensamheten och samkänslan. Det goda hemmet känner icke till några privilegierade eller tillbakasatta, inga kelgrisar och inga styvbarn."⁷⁶ Nyckelorden är *gemensamheten* och att inte bara bry sig om start-

punkter utan vad utfallet för individen blir, därav orden *privilegerade* och *styvbarn*.

Kommunitarism, riktning inom nyare moralfilosofi och politisk filosofi som betonar det sociala sammanhanget. Begreppet har fått aktualitet genom debatten kring den amerikanska samhällsfilosofen John Rawls och hans rättviseteori som kan ses som ett försvar för en vänsterliberal välfärdsstat.⁷⁷

Den omedelbara konflikten gäller frågan om vad staten bör göra? Bör staten vara neutral till medborgarna eller bör staten ha kommunitära ideal om en gemenskap.

Det finns två alternativ, inte helt uteslutande dock. Det ena är att se individerna som autonoma och att staten skall vara neutral inför individens val av livsprojekt. Individerna skall behandlas med lika omtanke och respekt i sitt val av liv. Det betyder inte att individerna skall få lika stora resurser. Den svenska välfärdspolitik har utvecklats i syfte att minimera kränkningarna av individer genom att t. ex. begränsa behovsprövning och istället använda generella system för fördelning.⁷⁸

Det motsatta alternativet är det kommunitära. Den innebär att staten har vissa moraliska kollektiva principer om vad som är eftersträvansvärda livsprojekt. Staten försöker därmed påverka medborgarna genom etiska principer t. ex. om att föräldrarna skall dela på föräldraförsäkringen, demokratiska ideal som präglar grundskolornas läroplaner eller folkhälsopolitiska mål. Ett starkt fokus på skolhälsovård och företagshälsovård är ett exempel på en kommunitär strategi.

Kritiken mot den senare strategin är att staten ”lägger livet till rätt för medborgarna” genom att gripa in i den privata sfären. Ett exempel på detta kan vara den kommunala barnomsor-

gen. Kritiken mot den autonoma linjen är att det inte räcker med att förse medborgarna med ”grundläggande förmåga”. Om det exempelvis finns en utbredd kortsiktighet som leder till problem med folkhälsan eller om pappornas och arbetslivets normer innebär ojämnt ansvar för barnen – då räcker kanske inte denna autonoma linje.

Nationens roll

Den som tror på en folkhemsmodell, en komunitär strategi, måste ställa sig frågan vad det begreppet står för en i en globaliserad värld och ett mångkulturellt samhälle och vilken roll nationen har? Sverige behöver inför sig själv tydliggöra vad Sverige är, vilken typ av nation vi är. Det är nödvändigt i en tid med internationell sammanflätning av storföretag, överlåtande av beslutsrättigheter till EU samt en omfattande migration mellan länder.

Sociologen Craig Calhoun menar att nationen representerar en idé om människor i ett land som kan enas internt med ett gemensamt intresse och med kapacitet att agera. Statsmakten representerar ett flöde av organisatorisk kapacitet ovanför den lokala nivån. Samtidigt är demokrati på nationell nivå den största framgången som vanliga människor har haft när det gäller att skapa jämbördighet med kapitalet och andra typer av makt säger sociologen Craig Calhoun.⁷⁹

I tid av globalisering betyder nationen mer än någonsin för solidaritet och för att motstå effekterna av en av nyliberalismen driven globalisering. Nationalism kan, i vissa former, alltså ses som något mycket modernt. I andra former är nationen grunden till förtryck av människor och grupper.

Det är därför till att börja med centralt att skilja på nationer och nationer. Rune Johansson, historiker vid forskningsprogrammet Tema Etnicitet vid Linköpings universitet, preciserar

nationsbegreppet på ett intressant sätt. Det finns etniska nationer ”som utgår från tänkt tillhörighet till en viss etnisk grupp som enda avgöranden kriterium för deltagande i nationen.” En annan nationstyp är "civicstate" eller medborgarnationen. Civic-states ”är uppbyggda kring medborgarskap. I betraktelsesättet ligger en uppfattning om samhällets uppbyggnad och funktion liksom om grundläggande politiska värderingar.”

Även om Johansson menar att man skall var försiktig med att säga att olika nationstyper ger olika utfall finns det anledning att ”anta att civic-nations har ett mer inkluderande förhållande till invandrare med avvikande etniskt ursprung och till etniska minoriteter, medan stater, där nationsbildning baserats på etnicitet, är mer exklusiva och därmed avvisande mot minoriteter.”⁸⁰

Enligt min förståelse måste socialdemokratin tydliggöra att det är medborgarstaten och individens rättighet som är det centrala navet i en önskad utveckling. En stark rättstat är förutsättning för skyddet av individens lika värde? Den är också förutsättningen för social tillit mellan människor som i sin tur är en förutsättning för livscykelomfördelande välfärdsystem?

I debatten hörs ofta två slagord: erkännande samt multikulturalism. Socialdemokratin skall självfallet motverka all form av diskriminering och *erkänna* och acceptera olika kulturer, sexuell läggning eller religion. Det följer av att hävda rättstatens värden och individens frihet. Varje individ är okränkbar. (Bara informationen att homosexuella män i Sverige har ca 26 procent lägre årsarbetsinkomster än heterosexuella män⁸¹ visar på intoleransens ibland vedervärdiga homofoba förställningar bland oss andra.)

Feministen Nancy Fraser pekar på att det finns en konflikt mellan politik för erkännande och för omfördelning. Idén med välfärdstaten och rättsstaten är att individen skall utvecklas i

egen kapacitet och inte vara beroende av sina föräldrar för studier, gamla inte beroende av sina barn för omsorg. Erkännadepolitik säger Fraser stärker gruppgemenskapen medan omfördelning löser upp. Omfördelning å andra sidan behövs för att undvika underordning mellan olika grupper.⁸²

Ett viktigt slagord som multikulturalism avser att skapa likställdhet mellan olika identiteter eller kulturer. Att betona multikulturalism har en rad problem:

- Multikulturalism kan kritiseras för att överbetona kollektivets rättigheter på bekostnad av individernas.
- Den ”kan inom såväl som utanför gruppen upplevas som en form av tvångsmässig etnifiering och som ett hinder för de enskilda individerna” och som passar deras intressen.
- Grupper som omfattas av lagstiftning och statliga åtgärder som bygger på grupper kan uppleva att det i grunden inte bygger på kulturell likställighet.
- Det är majoritetsbefolkningens villkor som är avgörande. Det leder till en rangordning mellan kulturer.
- Etniska grupper är inte homogena, en del vill ha kulturell interaktion medan andra vill bevara den kulturella identiteten. Det senare kan lika väl gälla majoritetsbefolkningen.⁸³

Men att betona identiteter eller kulturer eller multikulturalism har uppenbara begränsningar. Liksom att enbart utgå ifrån individens klasstillhörighet. Grundläggande för relationer mellan människor är deras rättigheter och skyldigheter som individer och deras förutsättningar för jämlikhet och jämställdhet.

De som hävdar en multikulturell syn säger, enligt statsvetaren Ulf Mörkenstam i läroboken om Politisk teori följande: Kan en allmän medborgerlig vilja formuleras i ett samhälle som präglas

av heterogenitet när det gäller levnadssätt, grundläggande behov och föreställningar om ett gott liv? Hur skall ett samhälle avgöra hur centrala värden som rättvisa och jämlikhet skall förstås i ett sådant samhälle?⁸⁴

För det andra. Är det inte en illusion att staten är neutral eller opartisk i förhållande till kulturella eller religiösa identiteter. Ett exempel på detta är att de kristna helgdagar som styr den offentliga sektorns öppettider och skolans verksamhet som var skolavslutningar hålls.

Utifrån en jämlik liberalism kan man argumentera för att lika rättigheter inte är tillräcklig grund för likabehandling, utan, individen måste ha faktiska möjligheter och det förutsätter mer än identiska valmöjligheter.

De som företräder en multikulturalism ifrågasätter det universella medborgarskapet som sätter lika rättigheter främst. De utgår ifrån att individens eller gruppens kultur är en förutsättning för att kunna formulera sin identitet och att individens kultur har en avgörande betydelse för individens självrespekt.

Och att den kultur individen lever i är den som tillhandhåller en given uppsättning val som definieras som meningsfulla. Denna kultur bestämmer möjlighet till att välja en egen livsplan för att nå ett gott liv.

Samhällsvetaren Will Kymlicka är en av dem som argumenterar för mångkulturellt medborgarskap: ”Den sanna jämlikhetens kärna ligger i hur olikheter tillgodoses”. Det räcker inte med individuella rättigheter eller en ”rigid procedurliberalism.” Som exempel på dessa rättigheter används av akademiker som förordar gruppernas rättigheter den fransktalande befolkningen i Kanada som har tillerkänts långtgående kulturella rättigheter för att hävda sin distinkta särart.

I det kanadensiska fallet räcker det inte med en enhetlig tillämpning av regler om individens rättigheter om det finns

en liberal syn som är misstänksam med kollektiva mål som en kulturs vilja till överlevnad. För att individer skall kunna göra meningsfulla val måste deras kulturella särart respekteras. Lika respekt och lika möjligheter inför lagen måste tolkas på ett sätt som är känsligt för (tar hänsyn till) kulturella skillnader. Särartsblinda samhällen som undertrycker identiteter är ett subtielt och omedvetet sätt diskriminerande.⁸⁵

Susan Moller Okin, redovisar i en bok ”Mångkulturalism-kvinnor i kläm” den starka åsiktsskillnad som finns bland USA:s akademiska liberaler i denna fråga. För henne är det naturligt att fråga vilken frihet det finns för kvinnor och om de verkligen har möjlighet till exit d.v.s. utträde ur gruppen och dess kultur. Flera religiösa kulturer som kristendomen, judendomen eller islam är mer eller mindre patriarkala enligt hennes syn.

Moller Okin, utvecklar diskussionen genom att hänvisa till rättvisefilosofen John Rawls och peka på att skolan inte skall ge intrycket att det finns ett enda rätt sättet att leva på. En liberal stat skall alltså skydda barn och ungdomars möjlighet till utträde ur sin grupp och att få välja själva. Samtidigt skall vuxna mogna individer ha möjlighet att välja att leva ”ett icke autonomt liv”, ”men inte påtvingas av han eller hennes familj, släkt eller grupp genom indoktrinering – inberäknat sexistisk uppfostran och i brist på andra alternativ.”⁸⁶

Med fem exempel skall jag göra detta tydligt:

- I Kanada finns lagar som syftar till att skydda det franska språket och kulturen från den dominerande engelskan i landet. Lag reglerar vem som kan sända barn till engelskspråkiga skolor, språket i företag med mer än 50 anställda och på kommersiella skyltar.
- Will Kymlicka visar på att en majoritetskultur om än sekulär bara genom att ha kristna helgdagar som jul och påsk som avviker från judiska och muslimska helgdagar och att

myndigheter har stängt på kristna helger är ett exempel på inre gränser och att staten främjar vissa kulturella identiteter. Detta är exempel på mångkulturella konflikter som är argument för erkännande av olika kulturella gruppers rättigheter.⁸⁷

Mot detta argumenterar Susan Moller Okin att försvaret av ”kulturella sedvänjor” idag i de flesta fall får mycket större inverkan på kvinnors och flickors liv än på mäns och pojkars. Det gäller ansvaret i hemmet eller deltagande i det offentliga livet och den personliga och reproduktiva sfären som vårdnaden av och kontrollen över barn och familjens egendom.

Moller Okin redovisar två exempel.

- Israels ultraortodoxa samfund får betydande stöd från staten vilket t.ex. innebär bättre skolor för barnen med varm skollunch och transporter till och från skolan samt att män och kvinnor är undantagna från militärtjänst med motiveringen att deras uppgift är att få deras kultur att blomstra. Kvinnor och män har separerad utbildning. Kvinnors utbildning är bredare och inriktad på hushållsekonomi mm och fostran av många barn för att föra kulturen vidare och männens huvudsakligen på religiösa studier. Flickor är mindre viktiga för kulturen.

- Andra exempel är patriarkala samhällen som kräver ”grupprättigheter” måste se bristande jämlikhet mellan könen eftersom denna är mindre offentlig. Moller Okin säger att åtgärder som tillmötesgår kulturella minoritetsgruppers behov och anspråk också på allvar bör värna ”om de mindre inflytelserika gruppledammarnas intressen.” Hon hävdar att det i patriarkala kulturer finns en sträng kontroll av kvinnor genom fäder eller symboliska fäder, som ofta agerar genom eller i samspel ”med kulturens äldre kvinnor.”⁸⁸

I det följande väljer jag att diskutera multikulturalism genom ett ”svenskt” exempel som gör problemställningen tydlig.

- En påtaglig del av jorden i vissa län ägs av fideikommi'ss. Det definieras av nationalencyklopedin: *"Fideikommi'ss, egendom som till följd av t.ex. förordnande eller testamente för alltid skulle stanna inom en viss släkt. Fideikommiss infördes under 1600-talet. Arvsformen är numera avskaffad."*⁸⁹ Björn af Kleen visar i sin bok "Jorden de ärvde" att denna ägandeform fortfarande lever därför att den socialdemokratiska regeringen på 1990-talet menar att bevarandeskäl eller kulturhistoriska skäl motiverade att gamla gods hölls samman under en ägare.⁹⁰ Byggnader, parkområden och konst är exempel på dessa kulturhistoriska värden.

Fideikommiss syftar till att överföra ägandet av en egendom till en person i form av ett kapital som denne får förtroende att förvalta. Kapitalet är skilt från den personliga egendomen. Systemet är patriarkalt genom att det ofta är den äldste sonen som ärver men inte mamman och döttrar i syfte att hålla egendomen samlad.

Friherren Jacob Palmstierna säger i en berättelse om sitt liv att hans familj klarat av att utan fideikommiss överföra släkteegendomen till nu 14:e generationen, när hans son tar över. Att dela rättvist även om det sker genom ett gemensamt bolag säger Palmstierna "leder till konflikter och eftersatt underhåll på sikt." Detta betyder att godsets "härlighetsvärde", skillnaden mellan vad det avkastar och det marknadsvärde som en köpare vill betala, inte kan delas eftersom det då måste belånas. Maltesholm är inte ett fideikommiss men Palmstierna agerar som om det vore det.⁹¹ I dessa svenska ägarfamiljer finns ett starkt intresse för ett kulturarv som är av allmänt intresse enligt kulturdepartementet. (Jacob Palmstierna har bla varit ordförande för Nordea tidigare Nordbanken och bidrog till att staten återvann alla pengarna den förlorade på Nordbanken efter förra bankkrisen. Han var ordförande i Nordea ett antal år där jag samtidigt var styrelseledamot. Jacob Palmstierna var en suverän ordförande, bankman och talare.)

I dessa exempel finns dånande konflikter; som handlar om kultur, arv, olika behandling av män och kvinnor och maktordning och i praktiken parallella rättssystem som ibland också förespråkas av dem som företräder multikulturalism.

Tony Judt, historiker och expert på Europas politiska utveckling, inte minst dess ”vänster”, säger att under 1960-talet började begreppet ”identitet” bli synligt och ”därifrån var det bara ett kort steg till att den radikala politiken splittrades upp och omvandlades till multikulturalism.” Judts fråga är: ”Bidrar det till att skapa ett bättre samhälle, en bättre värld?”⁹²

Att betona identiteter, kulturer eller multikulturalism har således uppenbara begränsningar, även om det samtidigt innebär möjlighet till frigörelse för minoritetsgrupper. Samma problematik finns om man enbart utgår ifrån individens klasstillhörighet. Grundläggande för relationer mellan människor är deras rättigheter och skyldigheter som individer och deras förutsättningar för jämlikhet och jämställdhet. Det är nationen som ytterst är ansvarig för att denna likställdhet upprätthålls, men den bygger också i sig själv på viss identitet eller kultur.

Tolerans, ömsedighet och gemenskap

Begreppet multikulturalism uppfattar nog många som en kod för tolerans av andra kulturer än den egna. Filosofen Michel Waltzer skriver i sin bok ”Om tolerans”: ”Jag vill här bara antyda vad det är toleransen upprätthåller. Det är själva livet, ty förföljelse ändrar ofta med döden, och toleransen vidmakthåller även gemensamhetslivet, de olika gemenskaper som vi lever i. Tolerans gör olikhet möjlig, olikhet gör toleransen nödvändig.”⁹³

Tolerans av någon annan individ är om än grundläggande för relationer mellan människor dock tunt som ensam princip.

Utöver tolerans behövs också principen om *ömsesidighet*. Ömsesidigheten finns i formuleringar i flera religioner eller filosofier utöver kristendomens gyllene regel. "Därför, allt vad ni vill att människorna skall göra er, det skall ni också göra dem."(Matt 7:12)

Tolerans är nödvändigt men vare sig rättstaten eller välfärdstaten kan vara multikulturell i sig utan utgår från individens och dennes rättigheter oavsett kultur, och ställer lika krav på dem som medborgare oavsett religion, kön eller klass. Både för rättsstaten och välfärdstaten är individbegreppet det centrala. Det börjar och slutar i personnumret för rösträtten och praktiska förhållanden som den sjukpenninggrundande eller pensionsgrundande inkomsten. Och svaret på frågan; hur skall närmaste sjukhus finansieras och hur skall det få mer resurser, finns i rätts- och välfärdsstaten.

Ett samhälle fordrar ett antal gemensamma värderingar eller uppgifter att samlas kring? Det krävs ett antal etiska principer som en befolkning har gemensamt och samtidigt medför en tydlig individuell frihet? Det behövs en *gemenskap*.

Det handlar inte om att etikettera vilken grupp individen tillhör. Författningen skall skydda alla individer oavsett grupptillhörighet. Regeringsformen säger också: "Det allmänna ska motverka diskriminering av människor på grund av kön, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, språklig eller religiös tillhörighet, funktionshinder, sexuell läggning, ålder eller andra omständigheter som gäller den enskilde som person."⁹⁴ Ett bra samhälle bygger på tolerans, ömsesidighet och det måste också klara av att lösa gemensamma uppgifter. Alla tre behövs. Det går inte att välja bort ett eller tona ned ett av de tre kraven; tolerans, ömsedighet eller gemenskap.

Författnings- och välfärdspatriotism!

En gemenskap, ett komunitärt samhälle, förutsätter inte heller etnisk entydighet utan "bara" ett gemensamt vaktslående om författningen och gemensamma grundregler samt tillit på arbetsmarknadens och välfärdsstatens huvudområden. I en lite bredare form kan det sägas vara "författningspatriotism" vilket innebär att slå vakt om demokratiska värden som anges av författningen. De gemensamma värdena är bl.a. grundläggande fri- och rättigheter som i regeringsformen tillförsäkrar alla yttrandefrihet, informationsfrihet, mötesfrihet, demonstrationsfrihet, föreningsfrihet samt religionsfrihet.⁹⁵

Även de som argumenterar för multikulturalism som integrationsutredaren Qaisar Mahmood menar att "Det är däremot viktigt att alla invånare i en stat delar en gemensam kollektiv identitet som legitimerar staten och som möjliggör solidaritet mellan samhällets invånare."⁹⁶

Det behövs utöver författningspatriotismen därför också en välfärdspatriotism. Länder med hög skatt är samtidigt, säger några forskare, länder med patriotiska medborgare som sannolikt är mer lojala med sitt hemland och dess institutioner (mindre skatteflykt exempelvis) och vilket leder till att skatterna inte är så känsliga för konkurrens från omvärlden genom att skattebaser flyttar ut.⁹⁷ När filmskådespelaren Stellan Skarsgård i maj 2010 av Svd får frågan om hur det kommer sig att han hellre bor i Sverige än USA är svaret "vi betalar hög skatt men vi har fri sjukvård och utbildning".⁹⁸

Varför stark politisk nationalstat?

Nationalstaten behöver vara stark för att organisera kapaciteter för att lösa gemensamma uppgifter. Inför uppgiften att t.ex. klara sjukvårdens och äldreomsorgens krav är det inte indivi-

dens identitet som avgör utan det gemensamma ansvaret för finansieringen. Ett exempel på motsatsen är Belgien. Bryssel är inte bara sätet för EU. Bryssel är huvudstad i en nation med två olika kulturella identiteter vilket lamslår politiken. Under en stor del av år 2010 och in på våren 2011 har Belgien inte kunnat bilda en regering. Ett annat tecken är en statskund långt över den i tillåtna i EU.

Politik kan därför inte grundas på grupper, kulturer eller identiteter utan på det gemensamma. Den måste till och med gå ett steg längre än så. Olika klasser och kulturer måste ha *några* gemensamma tolkningsramar, gemensamma sätt att förstå omvärlden.

Ungefär 1/3 av ekonomin handlar om förskolan, skolan, sjukhusen, äldreomsorgen och pensionen – gemensamma verktyg för att lösa individers problem. Ca 1/7 av BNP handlar om polis, brandkår, vägar och annan infrastruktur. Rätt och slätt, oavsett vilket identitet jag än har skall de gemensamma verksamheterna finansieras. Då behövs det gemensamma administrativa system för ordning och reda. Folkbokföringslängder, uppbörd och rösträttslängder. Det låter tråkigt för en del, andra verkar vara beredda att dö för att få leva i ett sådant samhälle. Argumentet för att återuppliva staten säger Tony Judt är inte enbart att det bidrar till det moderna samhällets utveckling utan för att vi gått in i fruktans tidsålder.

Staten behövs alltså för att organisera kapaciteter eller förmåga att lösa problem. Och den behöver bygga på några avgörande gemensamma tolkningsramar.

Vilka är vi?

Framväxten av mångkulturalism, identitet och globalisering ställer frågan om ”vi:et”. Vilka är vi som bor i Sverige?

Många ser, tror jag, kungahuset som den främsta representanten för Sverige. Samtidigt är kungahusets personer exempel på att en individs ursprungsland är av underordnad betydelse. Det verkar inte Ulf Nilson, kolumnist på Expressen, har förstått som tror att man måste vara pursvensk i Sverige, vilket kungahuset inte är! För det framgår av en av grundlagarna, successionsordningen, som reglerar tronföljden, att kungahuset har rötter i Tyskland och Frankrike.

Däremot är de personer som regeringen godkänner som delar av kungahuset de enda som i kulturell bemärkelse är eller måste vara pursvenskar. De måste nämligen bekänna sig till en bestämd religion, den ”rena evangeliska läran” av år 1593!⁹⁹

I övrigt så bör den svenska staten inte ha synpunkter på kulturell och religiös tillhörighet, det framgår just av de grundläggande fri- och rättigheterna i regeringsformen. Så det finns ingen officiell svensk kultur eller svenskhet; det kan vara; Pizza, Zlatan, Silvia, Persson från Vingåker eller Carlsson från Borås, Astrid Lindgren eller en redaktör Nilson på Expressen. Waterloo, Öppna landskap eller Dilba, De Leva, Darin, en grillad kabarnoss med mos och bostongurka. Landslaget i fotboll (en sport uppfunnen i England) eller Anja Pärsson i alpin utförsäkning (en sport uppfunnen i Alperna, inte i fjällen kring Tärnaby.)

Ulf Nilson har fått kritik för sin artikel i Expressen den 14/12 2010 om pursvenskarna och sin inställning till Islam. ”Faktum är att vi, ja, svenskarna, faktiskt är på väg att avskaffa oss själva, om än sakta. Obs! att nu raljerar jag inte längre. Sverige har sen länge en minskande befolkning, ja, om vi ser till pursvenskar. Varje par föder statistiskt sett färre än två barn, lika med minskning. Våra invandrare, numera omkring 20 procent, av vilka 400 000 muslimer (varav de allra flesta naturligtvis inte är islamister), föder betydligt fler. Det är oundvikligt att det muslimska inflytandet växer.”¹⁰⁰

Kritiken har gällt Nilsons unkna åsikter. De får han väl föra fram, men i likhet med andra opportunisterna utgår han inte från fakta, allt han säger i sak är fel. Fel 1: Även om befolkningen föder färre än två barn kan befolkningen vara stabil eller öka om livslängden ökar vilket den gör hos ”pursvenskarna”. Fel 2: SCB redovisar att kvinnor och män vars föräldrar är födda i länder utanför Europa med medelhög utvecklingsnivå har *lägre fruktsamhet* än de som har svenskfödda föräldrar.^{101 102} Medelhög utvecklingsnivå är länder som Iran, Irak, Turkiet Libanon, m.m. och som har en muslimsk befolkning.

Integrationsutredaren Qaisar Mahmood säger att det finns ett behov av en ny övergripande vi-känsla. ”Syftet med en ny nationell självbild är att binda samman alla invånare till varandra, i stället för den nuvarande uppdelningen av befolkningen i ”svenskar” och ”svenskar med utländsk bakgrund”. Alla som bor och verkar i Sverige skall uppfattas som svenskar.¹⁰³

9. Skolan och socialdemokratin

Skolan är kanske det mest uppenbara exemplet på statsmaktens försvagning och konsekvenserna av en politik som inte syftar till gemenskap. Jag ifrågasätter nu inte elevers eller föräldrars upplevelser av att deras skolval förbättrat deras situation. Inte heller tar jag ställning till om det skall vara skolval eller ej, utan jag vill visa på effekten av de samlade reformerna. Min fråga är helt enkelt hur skolan bör vara organiserad för att nå ökad samhällsekonomisk effektivitet, alltså mer kunskap för pengarna, samtidigt som man främjar samhällssammanhållningen?

Den övergripande informationen om den svenska skolan är anmärkningsvärd. Kostnaden som andel av BNP ligger stabilt över andra OECD länders. Den svenska skolan kostar också mer per elev. Kostnad per elev (köpkraftsjusterat) var 2007 i Sverige ca 8 300 dollar, OECD 6 700 och 19- EU-länder 7 700 US dollar.¹⁰⁴

Utfallet försämras. Enligt en internationell jämförelse sjunker de svenska elevernas läsförståelse och kunskaper i matematik. De resultat som svenska grundskolebarn uppnådde i början av 1990-talet var av mycket hög nivå i internationell jämförelse. Från år 1993 och särskilt från år 1998 och framåt har skillnaden i skolprestationer mellan skolor ökat. Spridningen i elevernas kunskaper har vuxit.¹⁰⁵ Faktum är, säger f.d. chefen för skolverket Per Thullberg, att mycket tyder på att kunskapsnivån i den svenska grundskolan var som högst vid 1990-talets mitt – innan de stora reformerna trädde i kraft.¹⁰⁶

Ekonomer har ett kriterium för effektivitet. Är resurserna så fördelade att en annan fördelning inte kommer att leda till att någon får det bättre utan att någon annan får det sämre?

Hur är det med skolan? Har inte förändringen från gemensam skola inneburit att de bästa eleverna lyckas bättre? Här redovisas kunskaperna i matematik och naturvetenskap för 8:e-klassare för att svara på båda dessa frågor.

Kunskaperna i matematik jämfört med omvärldens har försämrats. ”Sveriges medelvärde år 2007 är åtta poäng lägre än 2003 och hela 48 poäng lägre än 1995.” Utvecklingen är lika tydlig inom naturvetenskap. I naturvetenskap ”uppvisar Sverige en signifikant nedgång på 14 poäng mellan 2003 och 2007, vilken är den näst största nedgången av samtliga länder” som jämförs. ”Jämfört med 1995 är Sveriges nedgång 42 poäng. Jämförelsen sker utifrån ett genomsnitt på 500 poäng.

Av detta kan man dra slutsatsen att den sammanlagda reformeringen av grundskolan inte varit samhällsekonomiskt effektiv. Om genomsnittsresultatet har sjunkit indikerar det att många kan ha fått det sämre även om några har fått det bättre. Man skulle kunna tänka sig att flickor fått det bättre även om pojkar fått det sämre. Men nej, både pojkar och flickor men särskilt pojkar försämrar sina kunskaper. Även om pojkarna är förlorare i den nya grundskolan så är inte flickorna vinnare, sett i en internationell jämförelse.¹⁰⁷

Att ställa det kravet på en förändring, att ingen skall vara förlorare, kan ses som väl konservativt. Det finns därför ett nationalekonomiskt kompensationskriterium.¹⁰⁸ Varje förändring som genomförs skall vara av ett sådant slag att de vinster som skapas skall räcka för att kompensera förlorarna. Sverige har mindre skillnader i kunskaper i grundskolan och det kan vara så att näringslivet eller forskningen för att den skall hävda sig i den internationella konkurrensen inte får den spets som behövs vilket kan ha motiverat förändringarna i grundskolan.

Men den internationella jämförelsen för 8:e klassare under perioden 1995-2003 visar att nedgången är som allra störst

för de högpresterande eleverna i matematik och naturvetenskap. I matematik sjönk den med 47 poäng för de högpresterande och med 29 poäng för lågpresterande. Det är inte lika stora skillnader mellan åren 2003 och 2007 men nedgången fortsätter också för de högpresterande eleverna.

Detta betyder att förändringen av skolan inte uppfyller kompensationskriteriet. Det utvecklas inte en stark spets i skolan till följd av skolreformen som gör att de som tillhör ”spetsen” får resurser som gör att de kan kompensera andra som inte haft samma gynnsamma utveckling.

De svenska producenterna har satt värde på produktionen, betyg, som avviker, från vad andra jämförelser visar vara rimligt. Betygsnivåerna har stigit medan kunskaperna har sjunkit. Hela betygsökningen är således inflation. Det är redan starka elever som har höjt sina betyg.¹⁰⁹ Landets viktigaste kapital är utsatt för inflation. Värdet av de insatta resurserna av ca 4 procent av BNP, har devalverats!

Även när det gäller elevernas hälsa har skolan försämrats: skolan har ett lagreglerat ansvar för elevernas hälsa. Allt fler ungdomar mår dock dåligt i skolan. Det gäller särskilt flickorna. Andelen flickor, 15 år gamla, som svarar att de trivs med livet har minskat från 51 procent år 1985 till 28 % år 2005/06.¹¹⁰ Ungdomars fysiska status mätt som kondition har försämrats¹¹¹ och andelen barn med viktproblem har fördubblats sedan 1980-talets mitt.^{112 113}

Den svenska skolan en marknad

Den svenska skolan tillhör det mest decentraliserade systemen i OECD.¹¹⁴ Staten har jämförelsevis lite inflytande och den svenska skolan har blivit en marknad. Det betyder att barn och föräldrar kan välja skola. Producenter har möj-

lighet att starta skola och efterfrågan finns genom att stat och kommun finansierar utbildningen.

De som argumenterar för marknad och lokala beslut har rätt i att centralt beslutfattande bygger på för lite information eller för gammal information. Men lokalt beslutfattande har också problem med informationen, konsumenten vet inte vilka beslut andra fattar och vad det innebär för de egna besluten. (Kapprustning och lönebildning har samma problem med att icke koordinerade beslut kan leda till oönskade effekter med sämre utfall för alla deltagare. Än starkare vapen och än mer osäkerhet eller inflation och lägre reallön.)

Det finns goda argument för marknader på vissa områden. Ekonomen och nobelpristagaren Milton Friedman var den som tidigt och tydligt klargjorde att en skolpeng kan bryta det lokala skolmonopolet och närhetsprincipen. Det ger i sin tur föräldrarna inflytande över skolans interna struktur och läroplanen.

Utgångspunkten är att decentralisering och konkurrens på en öppen och så lite reglerad marknad som möjligt är den mest optimala vägen för bättre utbildning och betyg samt föräldrarnas större tillfredsställelse - allt åstadkommet till lägre kostnader för skattebetalarna. Skolan är ofta ett lokalt monopol med en professionell byråkrati, en överblickbar kostnad, samt starka lärarfack som vill ha inflytande. En marknadslösning kommer därför att minska fackets och skolbyråkraters makt.

Motiven för skolvalen är först och främst ideologiska: Skolan kan fungera bättre om det är en marknad, anser man. Sedan finns ett demokratiskt argument, att kunna välja innebär att föräldrar och elever kan påverka skolan. Detta argument kan nog många känna sympati för.

Utbildning en privat vara?

Jag tror att de flesta fortfarande tänker på skolan som en offentlig vara; den finansieras ju med skatten!¹¹⁶

Om skolan är en offentlig och allmän vara innebär det att konsumtionen av den inte utestänger andra från konsumtion av densamma. Om alla skolor vore exakt lika med samma elever, lärare och föräldrar vore det ingen idé med skolval. Poängen med skolvalet är just olikformigheten, att varje skola antas ha unika egenskaper. Skolan blir en privat vara som utestänger andra från konsumtion av just den skolans egenskaper. Den som tar på sig kostnaden att välja är just ute efter en skillnad som motiverar kostnaden för valet. Skolans roll är idag, säger sociologen Mikael Palme; upprätthållandet och reproduktion över generationerna av de sociala skillnader som redan finns. Den lovar lika möjligheter för alla, men bidrar i verkligheten till en ”dold” reproduktion och ersätter ståndssamhällets ärvda statusöverföring med en kulturell reproduktion av klasspositioner.¹¹⁷

Är marknader för skolor effektiva?

Marknader för utbildning skiljer sig fundamentalt från andra marknader:

1. De producenter som kunderna väljer bort och som har sämre prestationer läggs inte ned så att dessa konsumenter öker sig till andra, bättre producenter. Skälen kan vara kostnader och resursbrist för nedläggning, föräldrar med svaga ekonomiska resurser kan/vill inte välja bort skolan utan håller kvar sitt barn där. Ungdomar kan vara emot ett byte av skola; de ”vill hänga” med sitt gäng. För att använda en metafor; det finns åtskilliga nedlagda industri-lokaler som idag gjorts om till museer och visar hur strukturomvandlingen slagit ut mindre rationell produktion. Men det finns inga museer över ”förortsskolor” som

med en rationell marknads logik borde ha lagts ned. Det förutsätter sedan att alla ungdomar fördelas på andra, ”bättre” skolor.

2. Det finns inga tydliga samband mellan kostnaden för produktionen och dess kvalitet. Svensk och internationell forskning är enig i att klasstorlek eller proportionen elev per lärare generellt är svag.¹¹⁸ I detta finns något både positivt och negativt. Det går att åstadkomma mer med samma resurser men det betyder också att det inte går att åstadkomma mycket mer genom att t.ex. omfördela resurser. Grundproblemet verkar alltså inte vara finansiella resurser. Statens s.k. storstadssatsning för några år sedan räckte inte till för att avhjälpa problemen i skolorna.

3. En normal marknad har problemet att alla konsumenter inte har tillräcklig information eller att det är höga kostnader för byten. På denna marknad finns två olika former av information; ”*cold information*” som produceras av skolornas myndigheter för effektiva val eller av skolorna själva.

Men framför allt styrs valen av ”*hot information*” d.v.s. information mellan grupper av föräldrar och grupper av elever om olika skolor. Vem skall börja i den skolan, vem skall det inte? Vem har gått i den skolan och framför allt vilka är föräldrarna till barnen som går där nu? Vilka föräldrar är det som inte kommer att ha sina barn i den skolan?

Marknader för skolor innebär att en stor del av eleverna som byter skola med stor sannolikhet inte kommer att nå två vi tiga orsaker till skolbyten. Dels är det det symboliska kapitalet och dels en positiv *peergruppseffekt*. Med det senare avses effekten en jämförelsegrupp tex de duktiga elevernas inflytande över de andra.

Skolor har olika symboliskt kapital. Med symboliskt kapital avses rykte, tillit och erkännande. Varje skola har ett symboliskt kapital i förhållande till elevernas etniska eller sociala bakgrund. Så när någon säger att ”det är en bra skola” avses ofta att föräldrarna till eleverna har en viss socioekonomisk position eller att bra svenska är normen bland eleverna i skolan.

De som argumenterar för fria skolval säger att det särskilt gynnar dem med svag position. Skälet till att många familjer med svagare eller genomsnittsposition väljer annan skola är att de vill få ta del av medelklasskolarnas symboliska kapital. Hinder för att nå detta är antagningspoäng eller rese- och tidskostnader för familjen.

Men eftersom en skola med högt positivt symboliskt kapital, är begränsat delbar (det är en privat vara) kan inte alla ta del av den. Kan alla ta del av den späds kapitalet ut och det blir delvis en offentlig vara, vilket ju inte är poängen med olika skolors profilering på skolmarknaden – där gäller det just att *skilja ut sig*.

”Det var en invandrarförälder som reagerade lite. Oj! Nu är det ju så mycket invandrare här. Jag satte ju mitt barn här för att träffa svenskar.” Sociologen Jenny Kallstenius kommenterar att:” Det var således inte de svenska föräldrarna som i första hand öppet reagerade när andelen elever med en annan etnisk bakgrund än svensk ökade på Högalidsskolan, utan de föräldrar med en annan etnisk bakgrund än svensk som gjort valet att låta sina barn pendla till, vad de uppfattade som, en ”svensk” skola.¹¹⁹

Symboliskt kapital är till sin natur relativt dvs. det styrs av en rangordning mellan bättre och sämre. Det betyder att alla inte alla kan ta del av ett ”bättre” kapital, lika lite som alla kan vara längre än genomsnittet. Denna konkur-

rens om det symboliska kapitalt skapar sannolikt stress hos föräldrar och elever.

Det andra skälet till att detta inte kan fungera som en marknad med lika tillgänglighet och frihet i konsumtionen är *peergruppseffekten*. Elever når inte samma skolresultat och det beror inte bara på föräldrarna eller lärarna. Eleverna i klassrummet har inflytande på varandras studieresultat i rummet.¹²⁰ Det är innebörden av peergruppseffekten. Föräldrar försöker att flytta sina barn till skolor där de tror att det finns en positiv peereffekt och vill byta från skolor där de tror att det finns en negativ peereffekt. Det finns i Sverige en peereffekt bland elever med dåliga skolprestationer.¹²¹

4. Utbildningsmarknadens *villkor är inte objektiva*, utan villkoren för vad som är en bra eller mindre bra skola styrs av den rådande uppfattningen om bättre och sämre bland dem som finns i samhällets mittfåra. Detta gäller också t.ex. inställningen till religiösa friskolor. Det behöver inte vara fel på religiösa skolor. Forskning visar att katolska skolor i USA lyckats väl med att höja betygsnivån hos elever med annars svaga förutsättningar. Ett av skälen är just att det inte bara handlar om marknadskrafter utan ”också lokalsamhällets sammanhållning liksom det positiva uppmuntrande och bekräftande sättet att förhålla sig till eleverna.” Därför kan inte skolor konkurrera på likartade villkor och eleverna kommer att få olika förutsättningar på arbetsmarknaden.¹²²

5. Det är viktigt att se marknadssignalen också ur producentens synvinkel. Kan signaler på skolmarknaden leda till att en skola har rimlig chans att bibehålla sin marknadsandel och bryta en negativ trend? Sociologen Nihad Bunar säger i ”När marknaden kom till förorten. Valfrihet, konkurrens och symboliskt kapital i mångkulturella

områdets skolor” att i en skola som söker ändra sin pedagogiska filosofi kan arbetet avstanna om eleverna fortsätter att söka till andra skolor och budgetsresurserna minskar. Detta innebär sin tur att lärarna kan bli lägre motiverade för sina arbetsuppgifter eftersom deras arbete ofta inte belönas med bättre resultat.¹²³

Eftersom det är ett svagt samband mellan resurser och prestationer får det inte stor effekt om kommunen omfördelar resurser till skolor med svag position. De val som sker på marknaden kan helt enkelt politiken inte kompensera.

Jenny Kallstenius doktorerade januari 2011 på utvecklingen i Stockholm grundskolor där en hög andel går i annan skola än den i närområdet. Hon redovisar följande: *De elever som reser in till innerstaden* får kommentarer om sitt ursprung och var de bor. De är mycket medvetna om fördomarna och stigmatiseringen. De ångrar inte sitt val och vill inte byta stadsdel. De känner sig i vissa fall orättvist behandlade av lärarna. (Motsvarande studier finns från flera andra städer i Sverige t ex Göteborg.)¹²⁴

Eleverna från innerstaden anser ofta att de inresande eleverna är högljudda och bråkiga. De hörs mycket men gör ingenting. Särskilt pojkar känner sig utsatta/ hotade/retade. De har förståelse för de inresande barnens val men tror att de uppfattas som rasister om de säger ifrån. De tycker att lärarna och skolledningen är inaktiva. (Båda elevgrupperna verkar känna inför de vuxna som jag kände inför domarna i innebandymatchen jag beskrev i inledningen; de vuxna har tappat greppet om matchen.)

Föräldrar till de barn som byter är ganska nöjda men ser att barnens fritid påverkas med färre kamrater. De har inga kontakter med innerstadsföräldrarna men är mycket nöjda med vad de bytt bort och de får det bättre med en svensk miljö för sina barn. Innerstadsföräldrarna säger att det är bra med

mångkulturell kompetens men att utbildningens kvalitet blir lägre, det är mycket tjafs och bråk och mycket grupperingar. Skolan och föräldrarna får ta ansvar för integrationen. De har ingen kontakt med de inresande barnens föräldrar.¹²⁵

En kommunitär skola bryr sig om utfallet

Den gamla sammanhållna (kommunitära) grundskolan bidrog till att grundskoleleverna i internationell jämförelse hade mycket goda resultat och därtill sammanhållna skolprestationer.

Föregångaren med ett uppdelat system med folkskola och realskola gynnade barn som kom från hem med högt utbildade föräldrar. Grundskolan däremot gynnade de barn som kom från hem utan längre utbildningstraditioner. De skaffade sig i högre utsträckning yrkesutbildning jämfört med motsvarande grupp som följde det gamla systemet. De kom att få något högre löner, nästan 3,5 procent, under en följd av vuxna år.¹²⁶

Den grundskolereform som genomfördes för 50 år sedan verkar nu baklänges med ökad uppdelning av skolan efter social tillhörighet. I praktiken införs nu igen den gamla folkskolan jämte realskolan. Konsekvensen märks redan i utbildningsnivå bland yngre vuxna, 25-34 år. Åldern 25-34 år är den period i livet där etableringen på arbetsmarknaden bör ha skett och studierna normalt är avslutade.

Det är stora skillnader *mellan könen* och mellan dem som är födda i Sverige och dem som är födda utomlands när det gäller andelen som högst har förgymnasial utbildning men framför allt går utvecklingen åt fel håll.

I den redovisning som sker av utvecklingen perioden 2000-2009 har andelen i varje grupp som inte har gymnasieut-

bildning ställts i relation till hela gruppen oavsett man eller kvinna, inrikes eller utrikes född. Det gör att procenttalen verkar låga men det ger information om förändringen av utbildningen inom befolkningen. (I själva var har ca 17 procent av de unga männen med utrikes bakgrund inte gymnasieutbildning.)

Bilden blir då följande: Inrikesfödda kvinnor med kort utbildning minskar från 3,2 procent till 2,5 procent i relation till hela befolkningen i åldersgruppen. Samtidigt som de födda utomlands med kort utbildning ökar från 1,4 till 1,9 procent. Andelen män som var inrikesfödda och med kort utbildning minskade från 4,4 procent till 4,0 procent medan andelen för de utrikes födda ökade från 1,2 till 2,0 procent av åldersgruppen oavsett bakgrund och kön. Den senare gruppen har således ökat med över 1/3 som andel av befolkningen från år 2000. Den sammanlagda effekten av skolan och migrationen har inneburit en ökning av utrikesfödda, särskilt män, utan gymnasieutbildning.¹²⁷

Gå utanför boxen

För att förstå mer av detta är det nödvändigt att se utanför ”skolboxen”. Sociologen Nihad Bunar som under en följd av år studerat utvecklingen av den svenska skolmarknaden säger att ”acceptansen av politiska ideal om social rättvisa och etniskt integrerat samhälle bland medelklassföräldrar omvandlas till ett snävt intresse för det egna barnets bästa, utan närmare eftertanke om vad det kan innebära för förverkligandet av de politiska ideal de tillsynes vurmar för.” De försöker därför skapa en social inhägnad gentemot andra som inte passar in i föreställningar om likhet, i värderingar, normer, beteenden och utbildningsaspirationer.¹²⁸

Självfallet finns en ideologisk förklaring till förändringarna i skolan men samtidigt var det starka sociala förändringar i Sverige som bidragit till dessa. Friskolorna infördes under mandatperioden 1991-1994. Kommunaliseringen av skolan hade precis genomförts. Arbetslösheten ökade kraftigt från år 1992. Det innebar att både arbetarklassen och numera i dubbelt så stor omfattning även tjänstemän fått uppleva arbetslöshet. Ungdomarna i sin tur har en verklighet där 20-25 procent är arbetslösa. Det säger att utbildning som risktagande har stigit. Ungdomar och föräldrar försöker välja och välja bort. För att klara sig i arbetslivet "vill" föräldrar kunna välja skola åt sina barn. Men hur många är vinnare?

10. Ett starkare Sverige?

Jag har nu diskuterat arbetsmarknaden och skolan lite mer genomgripande men jag kunde även på samma sätt visa på sjukvård, TV-konsumtion, järnvägar, alkohol eller högskolan för att belysa vad det innebär när marknaden får för mycket makt i förhållande till komunitära principer och när staten trängs undan. Miljön och miljöpolitiken är ytterligare en sådan viktig fråga som skulle kunna tas upp.

Som jag ser det är det fem kapitalmängder i samhället som måste växa för att vi ska se ett verkligt framsteg i samhället, se rutorna nedan. Med hållbar utveckling avses en utveckling som tillgodoser dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina behov. Detta måste gälla alla de fem kapitalmängderna nedan.

Den svenska politiken har länge inriktats på att göra statsfinanserna uthålliga. Det går inte uthålligt att köra ekonomin med stora underskott. Sverige hade inte något annat vägval än att minska underskotten efter valet år 1994. De uppofferingarna som skedde innebär att nationen efter år 2000 har friheter. Det är avsaknad av självförtroende som gör att den friheten inte utnyttjas.

Finansiellt kapital	Fysiskt kapital	Naturkapital	Mänskligt kapital (hälsa/kunskaper)	Socialt kapital
----------------------------	------------------------	---------------------	--	------------------------

Ett av de viktigare kapitalen är *humankapitalet*. Grundskolan levererar, som vi sett, idag sämre resultat. Fler unga vuxna saknar gymnasieutbildning. Listan av varningssignaler om befolkningens hälsa är lång. Sverige har tappat den unika positionen i världen vad gäller befolkningens livslängd. Särskilt utvecklingen av unga kvinnors hälsa är ett varningstecken.

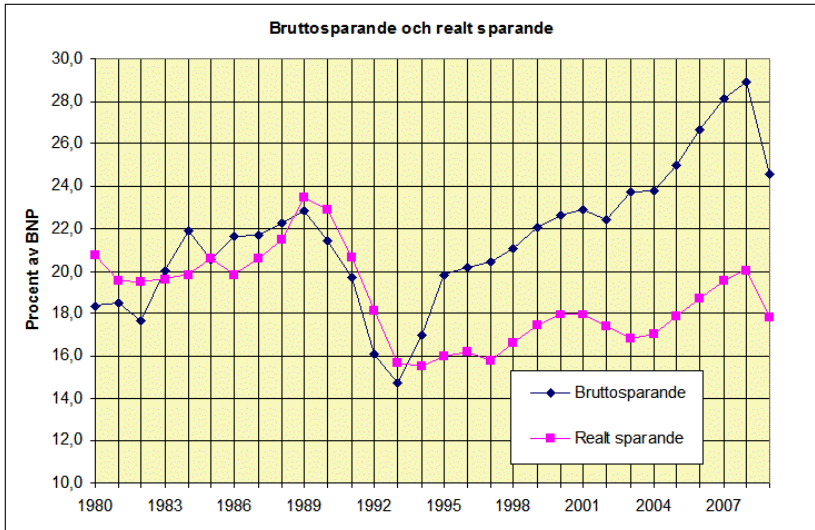
Det sker en ökning av det *fysiska kapitalet*, men trängsel på järnvägsspåren och prisutvecklingen på bostäderna, särskilt i storstäderna, tyder på att mer skulle kunna investeras för att utveckla dessa fysiska kapital. Sedan 1980-talet har investeringarnas andel av BNP som genomsnitt varit väsentligt under tidigare nivåer; 16-18 procent mot tidigare 20-25 procent.¹²⁹

Om man samtidigt beaktar att bytesbalansen, vilket är måttet på nationens sparande, de kommande åren ger ett överskott på över 6-7 procent och denna nivå verkar gälla för två decennier är bilden att Sverige prioriterar *finansiellt sparande* utomlands, framför realinvesteringar i Sverige. Läget också år 2011 är att Sverige kraftigt ökar det finansiella kapitalet genom stora överskott i byteslansen.

De gröna räkenskaperna visar att tillväxten måste justeras. Resultaten visar att NNP (Nettonationalprodukten = Bruttonationalprodukten minus kapitalets förslitning) justeras nedåt med en till två procentenheter. Den stora plusposten är ökningen av skogsbeståndet, medan de negativa posterna i huvudsak utgör miljökador från jordbruksmark och utsläpp från tätorter.”¹³⁰ Detta är en stor belastning på naturkapitalet.

Det *sociala kapitalet*, i bemärkelsen tilltron mellan människor, eroderar. Föräldrar i de skolor i Stockholm, som Jenny Kallstenius redovisade, har inte kontakt med varandra. Ett populistiskt parti i riksdagen är ett annat tecken.

Sveriges tillväxt kanske inte alls är 3 procent eller 1 procent utan 0 procent om hänsyn till de fem kapitalmängderna ovan tas. Näringspolitik liksom ekonomisk politik bygger på en felsyn, det betraktar varje år som ändligt men årets produktion påverkar de olika kapitalmängderna i samhället.

Tony Judt påpekar att de små homogena länderna i världen har lyckats mycket bättre med att utveckla tilltro och tillit i sina samhällen.¹³¹ Fattiga barn, diskriminering av homosexuella, social utestängning, etnifiering och uppdelning av elever, att inte använda allas förmåga till arbete är omodernt. Sverige behöver bli starkare. Det är trångsynt och snävt att inte försöka öka alla de fem samhällskapitalen. Sverige behöver mer gemenskap. Sveriges kapacitet som nation behöver öka.

Några slutsatser:

I denna essä har jag presenterat några tankespar kring socialdemokratien och statens uppgift idag. Socialdemokratien, om den åter vill vara ett samhällsbärande parti, måste ägna sig mycket mer åt problemen med organiseringen av samhället. Min inledande bild med en pappa som rusar ned på planen och skäller på matchledarna, syftar till att på ett uppförande sätt peka ut socialdemokratiens nuvarande uppdrag – att ta kontrollen när de marknadskrafter som tappat kontrollen håller på att spåra ur. Socialdemokratien förlorade det politiska initiativet för att den inte längre kunde leverera en samhällsordning, vare sig på skolans, välfärdsstatens eller arbetsmarknadens område. I stället röstade människor på partier som mer opportunt bejakat ordning och reda: Moderaterna, Folkpartiet och Sverigedemokraterna.

Den förändrade balansen mellan ”inbäddning av marknaderna” (den ekonomiska tryggheten) och marknadskrafterna har bidragit till att minska förtroendet för ”staten”. Det får sannolikt allvarliga konsekvenser för demokratiens genom att utrymmet för populism växer när statens auktoritet krymper. Utvecklingen har också visat på att det svenska samhället, liksom många andra, har haft en övertro på marknaderna och deras förmåga att skapa stabilitet. Kredit- och aktiemarknaderna saknar jämviktspunkter vilket bidrar till samhälls-ekonomisk instabilitet.

Staten måste således bli starkare. Inte minst är procedurrättvisan viktig. En välfärdsstat som tar ut uppemot 50 procent av produktionen i skatt bygger på en stark etik hos de offentliga tjänstemännen och att medborgarna behandlas med lika omsorg och respekt. Sverige bör välja mer av gemenskapsstrategier för att skapa mer av samhörighet och minska konflikterna i samhället.

Tillväxtpolitiken är, till sist, alltför ensidig och inriktas mot en enda komponent bestående ökad BNP. Detta utan hänsyn till andra mål i samhället, t.ex. social eller mänsklig kapitaltillväxt.

Jag anser, på grund av ovanstående, att socialdemokratin mycket, jag menar verkligen mycket, uppriktigare än idag måste beskriva samhället sådant det är, och inte minst utveckling inom EU, även om man i dagsläget inte har lösningar på allt. Socialdemokrati handlar om samhällsbyggande – för det krävs en mer insiktsfull diskussion om statens betydelse för människors trygghet och frihet.

Noter

- 1 Martinsson J. Göteborgs universitet. Föredrag underlag 7 december 2010.
- 2 OECD:s databas.
- 3 Handlingsprogram om trygghet och inkludering. Söderhamns Kommun. Version: 2009-10-14.
- 4 Medborgarundersökningen 2010 SCB.
- 5 Mandatfördelningen i Kommunfullmäktige 2010-2014: Socialdemokraterna 20 mandat, Moderaterna 7 mandat, Centerpartiet 7 mandat, Sverigedemokraterna 6 mandat, Vänsterpartiet 3 mandat, Folkpartiet 2 mandat, Miljöpartiet 2 mandat, Kristdemokraterna 1 mandat, Sveriges pensionärers intresseparti 1 mandat. Källa: Söderhamn kommun.
- 6 Kommunala basfakta. Folkhälsoinstitutet 2010.
- 7 Berman. S. The Primacy of Economics versus the Primacy of Politics: Understanding the ideological dynamics of the twentieth. Century. Perspectives of Politics vol. 7. 2009, nr 3.
- 8 Huvudstadsbladet 04/12 2010.
- 9 Andersson. D. Mäktar politikerna med medialogiken? Arbetarrörelsens tankemedja.2010.
- 10 Eriksson. S. Utrikes födda på den svenska arbetsmarknaden. Bilaga 4 LU 2011. Vägen till arbete - Arbetsmarknadspolitik, utbildning och arbetsmarknadsintegration. SOU 2010:88.
- 11 Berman. S. The Primacy of Economics versus the Primacy of Politics: Understanding the ideological dynamics of the twentieth. Century. Perspectives of Politics vol. 7. 2009, nr 3.
- 12 Ekonomiska utsikter hösten. LO 2010.
- 13 Arbetsmarknadsrapport 2010. Arbetsförmedlingen 2010.
- 14 Kuivalainen. S & Nelson. K. The Nordic welfare model in a European perspective. Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier 2010:11
- 15 Funktionsnedsattas situation på arbetsmarknaden - 4:e kvartalet 2008. Information om utbildning och arbetsmarknad 2009:3. SCB 2009.
- 16 Alireza Behtoui. A. Unequal opportunities. The Impact of Social Capital and Recruitment Methods on Immigrants and Their Children in the Swedish Labour Market. Linköping Studies in Arts and Science, No. 369. 2006.
- 17 Centeno m.fl. (2008)

18 I denna sammanställning har de externa tillsättningarna (283 000) och den mindre gruppen internt tillsatta jobben (43 100) summerats. Det finns en grupp kallad annan rekrytering och de individerna har fördelats efter de 15 700 anbudskrekryterades andel av de externa tillsättningarna.)

19 AKU Rekryteringsstatistiken. SCB 2010.

20 Giddens. A. Tredje vägen. Om förnyelse av socialdemokratien. Atlas 1999.

21 Björklund, A., Edin, P.-A., Holmlund, B. och Wadensjö E. (2006) Arbetsmarknaden, tredje reviderade upplagen. SNS.

22 Eriksson. L. Arbete till varje pris. Arbetslinjen i 1920-talets arbetslöshetspolitik. Almqvist & Wiksell International. Stockholm 2004.

23 Britterna utvecklade istället så kallade "Genuinely seeking work test". Britterna tvingade de arbetslösa att besöka potentiella arbetsgivare vilka skulle skriva på ett intyg för att bekräfta att den arbetslöse verkligen varit på plats och sökt arbete. "Det spelade ingen roll om det fanns några jobb att söka eller ej, den arbetslöse fick vandra bygden runt för att bevisa för kommittén att inga jobb fanns."

24 Arbetsmarknadsrapport 2010. Arbetsförmedlingen 2010.

25 Månadsutflödet av dem som varit inskrivna i arbetsförmedlingen (arbetslösa och i program med aktivitetsstöd har varit kring 5-6 procent från år 1998 till 2007. Därefter så sjunker utflödet ner mot 2 procent. Åren 1996 och 1997 var arbetslösheten också hög men utflödet något högre än år 2009 och början av 2010. Det är för tidigt att säga säkert men det verkar inte som om den nya arbetsmarknadspolitiken leder till lägre långtidsarbetslöshet. Det är ett av de centrala måtten på arbetsmarknadens effektivitet.

26 Arbetsmarknadsrapport 2010. Arbetsförmedlingen 2010.

27 Henry Ohlsson. www.economistas.se. 2011.

28 Sohlman. Å. Arbetsmarknadspolitik för att motverka långa arbetslöshetstider. LO 2010

29 OECD:s databaser 2011.

30 Sett över hela 00-talet sjönk dock ersättningen, men även åren efter en kraftigt höjd ersättning sjönk arbetslösheten betydligt.

31 AKU SCB 2011 samt Eriksson. S. Utrikes födda på den svenska arbetsmarknaden. Bilaga 4 LU 2011.

32 Lindbeck. A. Kommentar till Långtidsutredningen 2011. 2/1 2011

33 Sen. A, (1998) The Possibility of Social Choice, Nobel Prize lecture 1998-12-08

34 Sen. A, (1998) The Possibility of Social Choice, Nobel Prize lecture 1998-12-08

35 Gustavsson S. Reformismens fortsatta möjlighet. Tryckt i Boa Ruthström, (red.) Spaning Europa. Stockholm: Premiss förlag, 2009.

- 36 Polanyi. K. Den stora omdaningen. Arkiv förlag 2002.
- 37 Gustavsson S. Reformismens fortsatta möjlighet. Tryckt i Boa Ruthström, (red.) Spaning Europa. Stockholm: Premiss förlag, 2009.
- 38 Berman. S. The early architects of Swedish social democracy. www.policy-network.net.
- 39 Arbete, klass och livstillfredsställelse. Brulde.M & Nilsson. Å. ur En fråga om klasslevnadsförhållande, livstil och politik. Red. Oskarsson. M et al Liber 2010.
- 40 Blanchflower, D, G. & Oswald, A. J., (2004) "Well-being over time in Britain and the USA," Journal of Public Economics, NBER Working Paper No. 8872
- 41 Korpi. W. Den demokratiska klasskampen. Svensk politik i jämförande perspektiv. 1981
- 42 Casparsson. R. LO. Bakgrund, utveckling verksamhet. Bokförlaget Prisma 1968.
- 43 Rothstein.B. Förtroendet i det mångkulturella samhället. Ur Ju mer vi är tillsammans. Red. Holmberg. S & Weibull.L. 2004 SOM-institutet
- 44 Rothstein. B Sociala fällor och tillitens problem, SNS Förlag, Stockholm, 2003.
- 45 Skatteverket. (2009).
- 46 Rothstein. B. Corruption, Happiness, Social Trust and the Welfare State: A Causal Mechanisms Approach. QoG WORKING PAPER SERIES 2010:9= April 2010.
- 47 Judt. T. Illa far landet. Karnevals förlag 2011.
- 48 Uppföljning av de personer som uppnådde maximal tid i sjukförsäkringen vid årsskiftet 2009/2010 eller under första och andra kvartalet 2010. Arbetsförmedlingen. 2010.
- 49 Kan framtidens välfärd finansieras? LO om LU. LO 2005.
- 50 Års- och hållbarhetsredovisning 2000 Samhall.
- 51 Bygger på beräkningar från uppgifter i Forsell, Charlotte, Hallberg, Daniel, Lindh, Thomas & Öberg, Gustav, Intergenerational public and private sector redistribution in Sweden 2003 Arbetsrapport/Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2008:4
- 52 Rehnberg. C, Magnussen. J & Kalevi Luoma.K. Maintaining fiscal sustainability in the Nordic countries. in Nordic health care systems. Recent reforms and current policy challenges. Ed. Jon Magnussen.J, Karsten Vrangbæk. K &. Saltman. R.B. 2009. Open University Press McGraw-Hill Education.
- 53 OECD Health Data 2009 - Version: November 09
- 54 Mejlsvar från Mats Thorslund. Februari 2011.
- 55 Rothstein.B. Vad bör staten göra? Andra upplagan. SNS 2002.
- 56 Thörn. H Globaliseringens dimensioner. Nationalstat, världsamhälle, demokrati och sociala rörelser. Bokförlaget Atlas. 2004.

- 57 Benhabib. S. Jämlikhet och mångfald. Demokrati och medborgarskap i en global tidsålder. Bokförlaget. Daidalos 2004.
- 58 Benhabib. S. Jämlikhet och mångfald. Demokrati och medborgarskap i en global tidsålder. Bokförlaget. Daidalos 2004.
- 59 Calhoun.C. Nations Matter: Citizenship, Solidarity and the Cosmopolitan Dream. Routledge, 2007.
- 60 HEK. SCB. 2011.
- 61 Calhoun.C. Nations Matter: Citizenship, Solidarity and the Cosmopolitan Dream. Routledge, 2007.
- 62 Calhoun.C. Nations Matter: Citizenship, Solidarity and the Cosmopolitan Dream. Routledge, 2007.
- 63 ur läroboken The Political System of the European Union av Simon Hix 2005:151, Oskarssons översättning
- 64 Oskarsson.M.Vi och dom. ur Väljarbeteende i Europaval . Henrik Oscarsson & Sören Holmberg. (red).2010. www.valforskning.pol.gu.se.
- 65 Judt. T. Illa far landet. Karnevals förlag 2011.
- 66 Offer A (2006) The Challenge of Affluence – Self-Controll and Wellbeing in the United States and Britain since 1950. Oxford.
- 67 Bo Rotsteins hemsida 2010
- 68 www.SKL.se. 2010.
- 69 Svenska Dagbladet den 22 augusti 2009.
- 70 Utbildningsdepartementet (2009). Regeringsbeslut. Uppdrag till statens skolinspektion om viss central rättning av nationella prov.
- 71 Sapir. A Globalisation and the Reform of European Social Models. bruegelpolicy-brief 2005:1
- 72 Höpner, M& Schäfer, A. A New Phase of European Integration: Organised Capitalisms in Post-Ricardian Europe', West European Politics, 33: 2, 344 - 368. 2010.
- 73 Anell. L. Europas väg. Förening och mångfald. Premiss förlag 2009.
- 74 Anell. L. Europas väg. Förening och mångfald. Premiss förlag 2009.
- 75 Berman. S. The Primacy of Economics versus the Primacay of Politics: Understanding the ideological dynamics of the twentieth. Century. Perspectives of Politics vol.7. 2009, nr 3.
- 76 Dahlqvist .H. Folkhemsbegreppet: Rudolf Kjellén vs Per Albin Hansson. Historisk tidskrift. 122:3. 2002.
- 77 Nationalencyklopedin, 2010-12-14.

- 78 Rothstein. B. Andra upplagan SNS förlag.
- 79 Calhoun.C. Nations Matter: Citizenship, Solidarity and the Cosmopolitan Dream. Routledge, 2007.
- 80 Johansson. R. Gemenskapens grunder. Etnicitet som konstruktion och som process.
- Olsson. E. red Etnicitetens gränser och mångfald. Carlsson. 2005.
- 81 Ali Ahmed och Mats Hammarstedt. Diskrimineras homosexuella? Några erfarenheter från svensk ekonomisk forskning. Ekonomisk debatt 2008:8.
- 82 Fraser. N. Rethinking recognition. New Left Review, nr 3 2000.
- 83 Johansson. R. Gemenskapens grunder. Etnicitet som konstruktion och som process. Ur Olsson. E. Etnicitetens gränser och mångfald. Carlssons 2005.
- 84 Mörkenstam. U. Det mångkulturella samhället.. Ur Politisk teori. Beckman. L & Mörkenstam. U.red. Liber 2009.
- 85 Taylor. C. Det mångkulturella samhället och erkännandets politik.Ur Beckman et al. Texter i samtida Politisk teori. Liber 2009.
- 86 Moller Okin. S. Mångkulturalism-kvinnor i kläm. Bokförlaget Diados. 2006.
- 87 Kymlicka.W. Mångkulturellt medborgarskap. Ur Beckman et al. Texter i samtida Politisk teori. Liber 2009.
- 88 Moller Okin.S. Feminism och mångkulturalism: några motsättningar. Ur Beckman et al. Texter i samtida Politisk teori. Liber 2009.
- 89 www.NE.se
- 90 Af Kleen. B. Jorden de ärvde. Månpocket 2010.
- 91 Palmstierna. J. Jacobs stege. Triumfer och nederlag i en bankmans liv. Ekerlids förlag. 2008.
- 92 Judt. T. Illa far landet. Karnevals förlag 2011.
- 93 Waltzer. M. Om tolerans. Atlas. 1998
- 94 Lag (2010:1408). Regeringskansliet / Lagrummet
- 95 Lag (2010:1408). Regeringskansliet / Lagrummet
- 96 Mahmood. Q Small, Medium eller Large? Vägval för ett hållbart mångfaldssamhälle. Agora. 2007.
- 97 Qari. S . Konrad.K.A& Geys. B. Patriotism, Taxation and International Mobility. Discussion papers series. IZA DP No. 4120. 2009
- 98 Svenska Dagbladet 12 maj 2010
- 99 Successionsordning (1810:0926); Regeringskansliet / Lagrummet

- 100 Nilson. U. Expressen 14/12 2010.
- 101 Lägre utbildningsnivå och sämre anknytning till arbetsmarknaden brukar innebära lägre fruktsamhet. När hänsyn tas till socioekonomiska faktorer kvarstår enligt SCB dessa skillnader.
- 102 Födda i Sverige - ändå olika? Betydelsen av föräldrarnas födelseland. Demografiska rapporter 2010:2 SCB 2010.
- 103 Mahmood. Q Small, Medium eller Large? Vägval för ett hållbart mångfaldssamhälle. Agora. 2007.
- 104 Education at Glance. OECD. 2010.
- 105 What influences Educational Achievement in Swedish Schools? A Systematic Review and Summary Analysis. Skolverket. 2010.
- 106 Thullberg. P. Vad händer i svensk skola? Tiden nr 5 2010.
- 107 TIMSS 2007 Svenska grundskoleelevers kunskaper i matematik och naturvetenskap i ett internationellt perspektiv. Rapport 323. Skolverket. 2008.
- 108 Kaldor-Hicks- Samuelsons kompensationskriterium. Se Dufwenberg.M & Lundholm.M. Rättvisa. ur red Häckner. J. Jacobsson & Muren. A. Mikroekonomi . Studentlitteratur 2009.
- 109 Svenska Dagbladet den 22 augusti 2009.
- 110 Danielsson. M.vSvenska skolbarns hälsovanor 2005/2006. Folkhälsoinstitutet. 2006.
- 111 Berg. U, (2008) Barn och Unga. kap 11 , FYSS 2008.
- 112 Sjöberg. A, Lissner. L, Albertsson-Wikland. K, Mårild. S. (2008) Recent anthropometric trends among Swedish school children: evidence for decreasing prevalence of overweight in girls, Acta Pædiatrica, Volume 97 Issue 1, Pages 118 - 123
- 113 Folkhälsoinstitutet (2009) Övervikt bland barn -system för nationell uppföljning: fem kommuner under fem läsår. Folkhälsoinstitutet A 2009:09
- 114 What influences Educational Achievement in Swedish Schools? A Systematic Review and Summary Analysis. Skolverket. 2010.
- 115 Bunar. N.När marknaden kom till förorten. Valfrihet, konkurrens och symboliskt kapital i mångkulturella områdets skolor. Studentlitteratur 2009
- 116 2 § Alla barn och ungdomar skall, oberoende av kön, geografiskt hemvist samt sociala och ekonomiska förhållanden, ha lika tillgång till utbildning i det offentliga skolväsendet för barn och ungdom. Utbildningen skall inom varje skolform vara likvärdig, varhelst den anordnas i landet. Skollag (1985:1100) SFS nr: 1985:1100.
- 117 Palme. M. Det kulturella kapitalet. Studier av symboliska tillgångar i det svenska utbildningssystemet 1988-2008. Uppsala universitet 2008.

- 118 What influences Educational Achievement in Swedish Schools? A Systematic Review and Summary Analysis. Skolverket. 2010.
- 119 Bunar. N & Jenny Kallstenius. J. Valfrihet, integration och segregation i Stockholms grundskolor. Sociologiska institutionen. Stockholms universitet. 2008.
- 120 Burke. M. A. & Sass. T. R. (2006) Classroom Peer effects and Student Achievement. Working paper, Federal Reserve Boston.
- 121 What influences Educational Achievement in Swedish Schools? A Systematic Review and Summary Analysis. Skolverket. 2010.
- 122 Bunar. N.När marknaden kom till förorten. Valfrihet, konkurrens och symboliskt kapital i mångkulturella områdets skolor. Studentlitteratur 2009
- 123 Bunar. N.När marknaden kom till förorten. Valfrihet, konkurrens och symboliskt kapital i mångkulturella områdets skolor. Studentlitteratur 2009
- 124 Konsten att välja rätt spårvagn. En studie av segregation, skolval och unga människors studieplaner. Johansson. T & Hammarén. N. Sociologisk Forskning, årgång 47, nr 1, 2010
- 125 Kallstenius. J. Skolan i det mångkulturella samhället. Integration, segregation och det fria skolvalet. Sociologiska institutionen. Stockholms Universitet. Föredrag PPT-bilder.
- 126 Meghir, C. & Palme, M. (2005), "Educational Reform, Ability and Family Background", *The American Economic Review*, vol 95(1), s 414-424.
- 127 Utbildningsstatistik samt Befolkningsstatistik. SCB 2010.
- 128 Bunar. N.När marknaden kom till förorten. Valfrihet, konkurrens och symboliskt kapital i mångkulturella områdets skolor. Studentlitteratur 2009.
- 129 Konjunkturläget September. Konjunkturinstitutet 2010.
- 130 Chuan-Zhong. L & Löfgren.K-G. Att mäta välfärd och hållbar utveckling - gröna nationalräkenskaper och samhällsekonomiska kalkyler. Rapport till Expertgruppen för miljöstudier 2010:3.
- 131 Judt. T. Illa far landet. Karnevals förlag 2011.

Socialdemokratins utmaningar

Av ANNE-MARIE LINDGREN och KAJSA BORGNÄS

Det finns inget som påverkar maktförhållandena i samhället så mycket som hur arbetslivet och arbetsmarknaden ser ut.

Att ha möjlighet att försörja sig handlar om att ha makt att forma sitt eget liv. Att ha ett arbete, och ett utvecklande arbete, påverkar livskvaliteten på alla livets områden. Ett samhälle som präglas av full sysselsättning är ett samhälle där makten är mer jämlikt fördelad än ett samhälle med hög arbetslöshet och många jobb med dåliga villkor. För socialdemokratin har den fulla sysselsättningen och successiva förbättringen av arbetslivets villkor alltid varit själva kärnan i samhällsbygget. Dessa frågor är lika viktiga idag som någonsin tidigare.

SOCIALDEMOKRATINS frågeägarskap när det gäller sysselsättningen har dock försvagats under lång tid. ”Jobben” blev den viktigaste frågan i valet 2006, men det var Moderaterna som genom sin definition av ”utanförskapet” och ”arbetslinjen” kom att sätta ramarna för debatten. Inför valet 2010 misslyckades Socialdemokraterna med att göra villkoren i arbetslivet till en huvudfråga. Trots en arbetslöshet som letat sig upp kring 7-8 procent, handlade valrörelsen om allt annat än det som just nu händer på arbetsmarknaden.

Arbetslivet och ekonomin förändras nu i snabb takt, både av strukturförändringar kopplade till globalisering och tek-

nikutveckling, och genom den borgerliga regeringens politiska beslut. Här måste socialdemokratin bli en starkare oppositionsröst i debatten.

ARBETARRÖRELSENS TANKESMEDJA tar därför initiativ till en rapportserie som behandlar frågan om full sysselsättning ur en mängd olika perspektiv. Ambitionen är att försöka diskutera vad som händer i arbetslivet och på arbetsmarknaden; vilka jobb som växer fram och hur människor påverkas när arbetslivets villkor förändras. Kan vi komma tillbaka till full sysselsättning? På vilka sätt kan sysselsättningen främjas? Vad typ av efterfrågepolitik och utbudspolitik krävs, och vilken politik är möjlig att föra idag? Vilken roll spelar utbildning och den ekonomiska politiken? Hur ser det nationella handlingsutrymmet egentligen ut? Och hur förändras villkoren för dem som idag befinner sig i arbete?

NAMNET PÅ DETTA PROJEKT ÄR: ”Socialdemokratin utmaning: full sysselsättning”. Denna fråga spänner dock över många olika områden. En framgångsrik politik för ett mer jämlikt och hållbart arbetsliv måste förmå binda samman arbetsmarknadspolitik, utbildningspolitik, näringspolitik, ekonomisk politik, socialpolitik och flera andra politikområden till en helhet som drar åt samma håll.

Vi har bett utredare, forskare, debattörer och arbetarrörelsen närstående personer att bidra med kortare eller längre rapporter och essäer på detta breda och viktiga tema, med start till kongressen 2011 och därefter fortlöpande under de kommande åren. Vår förhoppning är att dessa rapporter

ska få en bred spridning inom arbetarrörelsen och sporra till förnyade diskussioner om hur socialdemokratin kan återta det politiska initiativet när det gäller arbetsmarknadens funktionssätt.

Socialdemokratin är i trängande behov av en både konkret och principiell debatt kring dessa centrala frågor. För innehållet i varje rapport ansvarar respektive författare. Men för att sparka igång en bred diskussion, är vi många som bär ansvaret.

I ett första skede presenterar Tankesmedjan åtta rapporter:

”Den globala utmaningen och jämlikhetens grunder”

Anders Nilsson (stadssekreterare i Göteborg) och **Örjan Nyström** (tidigare utredare på LO i Göteborg) har tillsammans skrivit en omfattande rapport som efterfrågar det som kallas ett ”strukturecykel- perspektiv” på politiken. Det reser frågor om politikens konsekvenser på flera decenniers sikt och hur mer grundläggande förskjutningar i ekonomin och samhället formar just vår tids aktuella strukturomvandling.

En socialdemokratisk reformistisk politik måste ta avstamp i en dylik mer långsiktig och djuplodande förståelse av samtidens utmaningar för att hamna rätt, även på kort sikt. Det politiska handlingsutrymmet är aldrig givet, men det kan finnas drag och tendenser i strukturomvandlingen som möjliggör eller försvårar olika sorters politik. Författarna rensar i begreppen, beskriver föreställningar och förändringar och visar på hur en mer sammanhållen reformistisk socialdemokratisk politik skulle kunna se ut.

”En förestäld maktlöshet”

Ingemar Lindberg (utredare och debattör) har skrivit en essä med utgångspunkt i frågan om huruvida full sysselsättning längre är en möjlig politisk målsättning. Han beskriver hur svensk arbetarrörelse länge präglats av en både förestäld och verklig maktlöshet kring den bestående massarbetslösheten och hur ideologiska förskjutningar och förändrade maktförhållanden gjort att den fulla sysselsättningens betydelse trängts tillbaka till förmån för andra ekonomisk-politiska prioriteringar.

Omläggningen av den svenska socialdemokratins ”jobbpolitik” sammanfaller med ett större samhällspolitiskt skifte i de europeiska välfärdsstaternas utveckling. Men socialdemokratien har också underskattat struktur- och näringspolitikens möjligheter. Globaliseringen ställer större krav på fackligt och politiskt handlande över nationsgränserna. Tillsammans med fackför-eningsrörelsen borde socialdemokratien försöka söka nya partners inom Europa för att undanröja den europeiska massarbetslösheten.

”Arbetstiden och ett hållbart arbetsliv”

Daniel Gullstrand (arbetstidsexpert på Unionen) och **Karin Ehlin Kolk** (student vid Handelshögskolan i Stockholm, s-studentmedlem) har tillsammans skrivit en rapport om frågan om arbetstid. Diskussionen om sex timmars arbetsdag dyker upp med jämna mellanrum, men frågan om arbetstid och ett hållbart arbetsliv är mycket större än så och handlar om sådant som semester, olika typer av ledighet, pensionsålder, arbetets intensitet och, kanske främst, arbetstidens förläggning.

I olika länder har arbetstidsförkortningar hanterats på olika sätt, och det finns en stor heterogenitet i hur lång arbetstidsnormen

är. Det finns dessutom en välkänd skillnad mellan mäns och kvinnors arbetstid. På senare år har diskussionen om det gränslösa arbetet tagit allt mer plats – det faktum att arbetet flyter över i fritid och privatliv, något som gör det extra svårt att reglera övertidsarbete på ett effektivt sätt. Sammantaget vill rapporten ge en överblick över hur diskussionen kring arbetstid ser ut idag, och bidra till diskussionen om hur ett ”normalt” arbetsliv ska fungera.

”Någonting har hänt med våra arbetstider”

Johan Rydstedt (utredare i Arbetarrörelsens Tankesmedja) skriver om sin rapport:

Någonting har hänt med våra arbetstider. I dag lever en stor grupp människor, framför allt i lågbetalda service- och omsorgsyrken, i ständig osäkerhet om hur nästa veckas arbetstider och inkomster kommer att se ut. Många får nöja sig med deltid trots att de egentligen skulle vilja jobba mer. Samtidigt har medelklassgrupper problem med att de arbetar mer än någonsin.

”Socialdemokratin och staten”

Dan Andersson (utredare, tidigare chefekonom på LO) har skrivit en essä om socialdemokratins förändrade förhållande till staten. Förståelsen av socialdemokratins politiska tillbakagång kan inte sökas i enskilda händelser under senare år, utan handlar om en mer strukturell förändring där socialdemokratin lämnat det sammanhängande synsätt man tidigare haft på statens uppgift som möjliggörare av enskilda människors kapaciteter. I stället har staten marknadsiserats och liberaliserats så att den nu inte längre fullgör de uppgifter den fått av medborgarna på något tillfredsställande sätt.

Genom staten kanaliseras den samhörighet och solidaritet som bygger ihop ett samhälle. Staten bygger på tillit, och en välfun-

gerande välfärds- och rättsstat främjar också tilliten. Det är när staten inte längre förmår upprätthålla sin förmåga att trygga invånarnas behov, som andra sammanslutningar växer: baserade på nation, tradition, ras eller dylikt. Statens försvagning, i en tid när globaliseringen gör att behovet av organiserad trygghet blir större, underblåser Europas bruna rörelser. Socialdemokratin har allt att vinna på ett förnyat samhällsbyggarperspektiv på staten.

”Klimatpolitik och full sysselsättning”

Denna rapport av **Lena Sommestad**, professor i ekonomisk historia, tar sin utgångspunkt i att klimatförändringarna kommer att driva fram stora förändringar i näringslivets struktur och därmed i sysselsättningen. Sommestad menar att klimatfrågan kan skapa en plattform för en progressiv renässans, inte minst inom sysselsättningspolitiken. En omställning av samhällsekonomin främjas av en jämlik inkomstfördelning, bra sociala trygghets-system, god utbildning och en aktiv arbetsmarknadspolitik.

”Ekonomiska politikens betydelse för sysselsättningen”

Anne-Marie Lindgren, utredningschef i Arbetarrörelsens Tanke- och utredningsmedja, skriver om den ekonomiska politikens betydelse för sysselsättningen, med tonvikt vid frågor kring inflationsmålet, överskottsmålet och skattesystemet.

Är det en bra metod att öka sysselsättningen att subventionera vissa branscher, eller är det bara att flytta sysselsättning mellan branscher, samtidigt som konkurrensen mellan olika företag snedvrids på ett sätt som inte självklar gagnar produktivitetsutvecklingen? Det är en fråga som behandlas i rapporten. En annan fråga gäller inflationsmålet. Det finns röster för att höja inflationsmålet för att

göra det möjligt att öka sysselsättningen. Men kanske är den viktiga frågan snarare hur man ska beräkna den inflation som ska föranleda åtstramningar i penningpolitiken?

"Från frihet i studievalet till frihet i yrkesvalet"

Levi Svenningsson (utredare i tankesmedjan) och **Jonas Olofsson** (skolforskare) skriver om sin rapport:

Friheten att välja utbildning bör inte begränsas till en kort period i ungdomsåren, den bör vara en återkommande möjlighet och på så vis vidga friheten i arbetsvalet för de vuxna, hävdade Olof Palme i början av 1960-talet och föregrep den synvinkel på utbildning, som vi idag kallar livskångt lärande. Detta frihetliga perspektiv på utbildning och arbete är lika aktuellt nu som då. Möjligheterna till att skola om sig en eller flera gånger under livets gång bör ses som en rättighet, för ungdomar, som inte genast fullföljt gymnasieskolan, för vuxna, särskilt de som saknar grundläggande utbildning och självklart ska de som är arbetslösa eller sjukskrivna kunna skola om sig till nya arbeten.

Anne-Marie Lindgren, utredningschef, och **Kajsa Borgnäs**, projektledare, arbetar med Arbetarrörelsens Tankesmedjas rapportserie "Socialdemokratins utmaningar".

Arbetarrörelsens Tankesmedjas rapporter utgivna 2010 – april 2011

Klimatpolitik och full sysselsättning (Rapport nr 34/2011)

Lena Sommestad konstaterar att Socialdemokraterna kan återta initiativet när det gäller att koppla klimatfrågan till en politik för full sysselsättning. Det finns stora skillnader mellan borgerlig och socialdemokratisk syn på klimatpolitik och sysselsättning.

Socialdemokratien och staten (Rapport nr 33/2011)

Dan Anderssons essä om socialdemokratins förändrade förhållande till staten. Förståelsen av socialdemokratins politiska tillbakagång kan inte sökas i enskilda händelser under senare år, utan handlar om en mer strukturell förändring där socialdemokratien lämnat sitt sammanhängande synsätt på statens uppgift som möjliggörare av enskilda människors kapaciteter. I stället har staten marknadsiserats.

De nya bidragstagarna (Snabbanalys nr 29/2011)

Martin Lindblom skriver: ”Den borgerliga regeringen säger sig föra en kamp mot bidragsberoendet. Men med frikostiga skattereduktioner för ROT- och RUT-tjänster har den skapat en ny och snabbt växande klass av bidragsmottagare. Statsfinansiellt har subventionerna nu blivit så dyra att de tränger ut andra angelägna samhällsuppgifter. I år kommer staten att betala lika mycket för ROT och RUT som för polisväsendet.

Socialförsäkringsutredningen (Snabbanalys nr 28/2011)

Bo Jangenäs och Levi Svenningsson har tittat närmare på direktiven i den av regeringen tillsatta parlamentariska Socialförsäkringsutredningen. Det visar sig att någon påtaglig förändring av ersättningsregler och finansiering av arbetslöshetsförsäkringen inte ska utredas!

Arbetstiden och ett hållbart arbetsliv (Rapport nr 32/2011)

Daniel Gullstrand och Karin Ehlin Kolk har skrivit rapport 32, som ingår i Tankesmedjan-serien ”Socialdemokratins utmaningar”. Denna rapportbok innehåller även Johan Rydsteds tidigare Snabbanalys nr 27, ”Någonting har hänt med våra arbetstider”, här med rapportnummer 33/2011.

Den globala utmaningen, jämlikhetens grunder (Rapport nr 31/2011)
Med rapport nr 31 inleder Örjan Nyström och Anders Nilsson en Tankesmedjan-serie skrifter som diskuterar både med bredd och djup frågan om vad som krävs för att socialdemokratin åter ska framstå som den ledande kraften i kampen för den fulla sysselsättningen.

Är skatter skadliga? (Rapport nr 30/2011)
Det behövs en ny, övergripande utredning om hela skattesystemet. Vad som är centralt i en sådan översyn lyfts fram i Anne-Marie Lindgrens rapport, som är Tankesmedjans 30:e och den tredje som tar upp skat-tepolitiken.

Någonting har hänt med våra arbetstider (Snabbanalys nr 27/2011)
Någonting har hänt med våra arbetstider. I dag lever en stor grupp människor, framför allt i lågbetalda service- och omsorgsyren, i ständig osäkerhet om hur nästa veckas arbetstider och inkomster kommer att se ut. Många får nöja sig med deltid trots att de egentligen skulle vilja jobba mer. Samtidigt har medelklassgrupper problem med att de arbetar mer än någonsin, konstaterar Arbetarrörelsens Tankesmedjas utredare Johan Rydstedt.

Allt fler rödgröna kommunstyren (Snabbanalys nr 26/2011)
Efter valet i höstas ökade antalet röda och rödgröna kommunstyren från 93 till 107. Detta kan låta mystiskt med tanke på att både S och V förlorade både i procent och mandat. Men tack vare det vinnande Miljöpartiet och dess ökade aptit att ta ”regeringsansvar” kom många nya rödgröna samarbeten till stånd – samtidigt som antalet alliansstyren fortsatte att minska, noterar Ove Andersson.

Arbetslöshetsförsäkringen – ett reformförslag (Rapport nr 29/2011)
Arbetarrörelsens alternativ till en statligt administrerad, obligatorisk arbetslöshetsförsäkring bör vara att stärka a-kassornas ställning som demokratiska organisationer och att utveckla dessas samverkan med fackliga och andra organisationer som kan medverka i arbetet med att stödja dem som drabbas av arbetslöshet. En solidarisk och allmän försäkring där alla arbetslösa är med är en viktig del i den svenska arbetsmarknadsmodellen och för välfärden, skriver författarna till denna rapport, Bo Jangenäs och Levi Svenningsson.

Sänkta lägstalöner lösningen? (Snabbanalys nr 25/2011)

OECD följer samma tankemodell som den svenska borgerliga regeringen, att ”jobbpolitiken” främst är en fråga om ekonomiska incitament. Men är verkligen sänkta lägstalöner, obligatorisk a-kassa, skärpta sanktioner mot arbetslösa och försämrade anställningsskydd det som skapar nya arbeten? I Tankesmedjans snabbanalys nr 25 analyseras OECDs rekommendationer av Anne-Marie Lindgren, som lyfter fram alternativa synsätt.

Bostadsbubblan (Snabbanalys nr 24/2010)

Den internationella debatten har börjat uppmärksamma att den höga skuldsättningen hos såväl hushåll som företag nu försvårar återhämtningen efter finanskrisen, konstaterar Arbetarrörelsens Tankesmedjas utredningschef Anne-Marie Lindgren. Hon diskuterar vad som kan och bör göras för att undvika att den så kallade bostadsbubblan briserar.

Resultaten sjunker i svenska skolorna (Snabbanalys nr 23/2010)

Resultaten i de svenska skolorna sjunker, det visar både svenska och internationella studier. Utbildningsminister Jan Björklund skyller som vanligt på den socialdemokratiska skolpolitiken. Det håller inte.

Regeringen misstolkar utredning (Snabbanalys nr 22/2010)

Regeringen har ännu en gång lyckats prångla ut ett pressmeddelande som vantolkar en utredningsrapport. Denna gång är det Långtidsutredningens rapport ”Vägen till arbete – arbetsmarknadspolitik, utbildning och arbetsmarknadsintegration” som misshandlats. Den säger inta alls att ”arbetsmarknadspolitiken fungerar ganska väl”. Ändå är det vad regeringens pressmeddelande hävdar! konstaterar Anne-Marie Lindgren.

Boulton – en studie i finanskapitalism (Snabbanalys nr 21/2010)

Boulton är uppenbarligen fastighetsägaren från helvetet, konstaterar Arbetarrörelsens Tankesmedjas utredningschef Anne-Marie Lindgren i snabbanalysen ”Boulton – en studie i finanskapitalism”. Men granskning- en kan föras djupare än till de hårdföra affärsmetoderna; bolaget är en illustration till dagens spekulativa kapitalism, som i miniatyr speglar mönstren i den pågående finanskrisen.

Vårdnadsbidraget: Lär av Norge! (Snabbanalys nr 20/2010)

Vårdnadsbidraget har existerat i två och ett halvt år och finns nu i 120

av Sveriges 290 kommuner. Över 90 procent som får vårdnadsbidrag är kvinnor. De flesta av dem är redan ekonomiskt svaga och har en svag ställning på arbetsmarknaden. Det norska vårdnadsbidraget skapade med tiden omfattande segregationsproblem. En betydande grupp av de som tar emot vårdnadsbidrag – precis som det var i Norge – är kvinnor med utländsk bakgrund, i segregerade områden, konstaterar Tankesmedjans Emmy Widqvist.

Kollektivavtalsmodellen på spel också i Danmark

(Snabbanalys nr 19/2010)

Steg för steg har den danska fackförenings-rörelsens makt och inflytande reducerats, enligt en strategi som är lätt att känna igen från vad som har skett och sker i Sverige. I Danmark som i Sverige står den fria förhandlingsrätten och kollektivavtalsmodellen på spel. Det visar utredaren Levi Svenningsson.

Den förbiåkta järnvägen (Snabbanalys nr 18/2010)

Regeringens järnvägspolitik har hamnat på fel spår. • I stället för att satsa på underhåll och investeringar skärs anslagen till Trafikverket ner. • Nya banor förblir obbyggda därför att regeringen kräver orealistisk medfinansiering från kommuner och näringsliv. • SJ som bolag tvingas prioritera vinst – inte att ersätta sina åldersstigna slitna långsamma tåg med snabba moderna. • Järnvägstrafiken knäcks av kortsiktigt marknadstänkande. • Konsekvens: Förra vinterns tågkaos kommer att upprepas. Alica Selmanovic skrev rapporten.

Riksrevisionen nagelfar jobbpolitiken (Snabbanalys nr 17/2011)

Sverige bedriver samma arbetsmarknadspolitik som prövats (och misslyckats) i Danmark och Nederländerna. Det är inte insatsen för de arbetslösa som är i fokus, utan önskan att på skattebetalarnas bekostnad skapa en marknad för vinstdrivande företag. Riksrevisionen är kritisk mot att resultaten av den förda arbetsmarknadspolitikerna inte utvärderas, konstaterar Levi Svenningsson.

Regeringens attack mot LAS (Snabbanalys nr 16/2010)

Tankesmedjans med sin 16:e SNABBANALYS visar hur regeringen bedriver ett dubbelspel när det gäller anställningstryggheten. Regeringen säger att den inte tänker försämra LAS. Men det är ändå precis vad som sker – bakvägen, via små steg. Rapporten på nio sidor är skriven av Alica Selmanovic.

Personlig assistans – eller RUT? (Snabbanalys nr 15/2010)

Regeringen tar resurser som skulle kunna gå till sjuka, arbetslösa och personer med omfattande funktionsnedsättningar och använder dem för att finansiera avdrag som utnyttjas av dem som har mest. Regeringen skär ner i den budget som kan användas för att skapa arbeten inom personlig assistans och satsar dem på RUT-tjänster som gett mycket få heltidsarbeten, konstaterar Emmy Widqvist.

Ekonomipriset hyllning till regeringens jobbpolitik?

(Snabbanalys nr 15/2010)

Är det regeringens ”jobbpolitik” som fått årets ”Nobelpris” i ekonomi? Om man läser svenska affärstidningar kan man få det intrycket. De tre pristagarna har förvisso skapat en teoretisk modell som visar hur olika typer av politiska instrument påverkar arbetsmarknad och arbetslöshet. Men deras forskning ger inga svar på vad som är önskvärt att göra, påpekar Anne-Marie Lindgren.

Förändra sjukförsäkringen! (Snabbanalys nr 13/2010)

Stoppa alla utförsäkringar till dess regeringen gjort en ordentlig översyn, uppmanar Tankesmedjans utredningschef Anne-Marie Lindgren.

Visst ökar klyftorna i Moderaternas Sverige (Snabbanalys nr 12/2010)

Reinfeldt förnekar envist att klyftorna ökar i Sverige. Det är märkligt, inte bara med tanke på hur statistiken ser ut, konstaterar Anne-Marie Lindgren. – För vad var det uttalade moderata skälet till att sänka skatten för löntagare, men inte för pensionärer, sjukskrivna och arbetslösa? Och vad var det lika uttalade skälet till att sänka ersättningarna från a-kassa och sjukförsäkring?

Frihet och ofrihet i framtidens Sverige (Snabbanalys nr 11/2010)

Den amerikanska drömmen är en mardröm i USA, men har varit en realitet i Sverige. Med nästan kuslig precision har regeringen under de senaste fyra åren satt igång processer som på sikt leder till ett helt annat samhälle. Konsekvensen av detta blir lägre social rörlighet och en mer ojämlig fördelning av livschanser. Det gamla privilegiesamhället återkommer i ny tappning och Sveriges konkurrenskraft försvagas. Om detta handlar valet på söndag, skriver ekonomen och statsvetaren Daniel Lind.

Ger jobbskatteavdraget nya jobb? (Snabbanalys nr 10/2010)

I söndagens TV-debatt mellan Mona Sahlin och Fredrik Reinfeldt fick båda frågan hur många jobb som jobbskatteavdraget skapat. Fredrik Reinfeldt svarade ”75 000”. Mona Sahlin svarade ”nästan inga alls”. Vem har rätt? Svaret ges i denna SNABBANALYS.

Hur skötte regeringen Saab-affären? (Snabbanalys nr 9/2010)

Regeringen skryter med att ha räddat Saab undan nedläggning. Nu har desutom alliansregeringens ansvarige för Saab-affären skrivit en bok om detta. Men hur bra var egentligen regeringen? Fordonsindustrianalytiker Aleksandar Zuza har skrivit en snabbanalys med anledning av statssekreterare Jöran Hägglunds Saab-bok och kommit fram till att Saab räddades snarare trots än tack vare regeringens agerande.

Leder fas 3 till arbete? (Snabbanalys nr 8/2010)

– Moderaterna hävdar att de står för ar på att deltagare i fas 3 i praktiken utför ordinarie arbetsuppgifter. De blir inte bara gratisarbetskraft för arbetsgivaren, utan till och med en extra intäkt, konstaterar Alica Selmanovic och Emmy Widqvist, som granskar effekterna av Jobb- och utvecklingsgarantins tredje fas.

Regeringens jobbpolitik (Snabbanalys nr 7/2010)

Väljarna har rätt att veta hur regeringens jobbpolitik är tänkt att fungera – att sänkta löner är en förutsättning för att regeringens politik ska leda till fler jobb och att löntagarna finansierar sina skattesänkningar med just sänkta löner, konstaterar analysförfattarna Daniel Lind och Jonas Olofsson.

Vad innebär ”arbetslinjen”? (Snabbanalys nr 6/2010)

– Moderaterna hävdar att de står för ”arbetslinjen”, medan socialdemokraterna nöjer sig med att låta folk leva på ”bidrag”. Det är nonsens. Socialdemokraterna/de rödgröna har snarast mer genomarbetade åtgärdsprogram för fler jobb än vad de borgerliga partierna har.

Industriarbetarna förtjänar ny regering (Snabbanalys nr 5/2010)

– För att förstå den borgerliga regeringens politik under den gångna mandatperioden och dess långsiktiga ambitioner kan man med fördel studera hur den har förhållit sig till industrin och dess anställda, skriver ekonomen och statsvetaren Daniel Lind och fortsätter: "Bakom det nymoderata språkbruket om det nya och enda arbetarpartiet döljer sig en tydlig industrifientlig och antifacklig agenda."

Återskapa solidarisk a-kassa! (rapport nr 27/2010)

En solidarisk och allmän försäkring där alla arbetslösa är med hör självfallet till den svenska välfärdens kärna. Det skriver författarna till denna rapport, Bo Jangenäs och Levi Svenningsson, som lägger fram konstruktiva förslag om hur det ska gå till att återskapa en bra arbetslöshetsförsäkring efter att den monterats ned av den borgerliga regeringen.

Erlander och välfärden (rapport nr 26/2010)

Statsminister Fredrik Reinfeldt (M) sa sig i valrörelsens inledning vara socialdemokratiska statsministern Tage Erlanders politiska arvtagare. Detta häpnadsväckande utspel har föranlett Anne-Marie Lindgren att skriva en rapport där hon beskriver vad Erlander egentligen stod för i välfärdspolitiken, skattepolitiken, arbetsmarknadspolitiken och utbildningspolitiken – och ideologiskt. Inte mycket av det synes Reinfeldt ha tagit efter, tvärtom!

Ett kulturlyft för Sverige (rapport nr 25/2010)

Carl Tham diskuterar i rapporten kulturpolitikens värderingar och villkor, också i ett historiskt perspektiv och ställer frågan varför kulturpolitik och satsningar på konst på något sätt anses vara något extra, utanför vad som är nödvändigt och ofrånkomligt, en sidofråga. Socialdemokraterna i Sverige – efter norskt föredöme – borde satsa på en ökning av statsstödet på ca 2,5 miljarder och en motsvarande ökning i kommunerna.

Sjukförsäkringen (Snabbanalys nr 4/2010)

Anne-Marie Lindgren granskar effekterna av alliansregeringens försämringar i sjukförsäkringen. Hon hänvisar till en rapport från Arbetsförmedlingen, som slår hål på hela myten om att långtidssjuk-skrivningar bara är en fråga om för generösa ersättningar.

De andra 50 procenten, då? (rapport nr 24/2010)

Rapporten diskuterar hur de som inte söker sig till högskola får bästa tänkbara väg in i arbetslivet. De fyra rapportförfattarna Irene Wen-nemo, Jonas Olofsson, Anne-Marie Lindgren och Levi Svenningsson har som utgångspunkt att alla inte kommer att börja läsa på universitet, drygt 50 procent söker sig ut i arbetslivet andra vägar. Hur ska deras utbildningar se ut så att de får jobb och undviker att fastna i långtidsarbetslöshet och utanförskap?

Politikerna och medielogiken (rapport nr 23/2010)

LOs förre chefekonom Dan Andersson skriver om hur medietvecklingen påverkar valrörelser och medborgarnas röstbenägenhet. Han ställer frågan: Vad händer med medborgarna/väljarna när medier fyller ut politikens vakuum? Genomgången utmynnar i 14 slutsatser. En är att medierna satsar allt mindre resurser på kvalitativ journalistik och det i slutändan leder till ökande dominans för populistisk och förenklad rapportering om politiken och politikerna och att det i sin tur missgynnar Socialdemokraterna.

Barnfattigdomen i Sverige (rapport nr 22/2010)

1999 levde 345 000 barn i fattiga familjer, 2006 hade antalet visserligen minskat till 229 000, men omfattade ändå 12 procent av alla barn. Färsk alarmernade statistik pekar på att denna siffra, barn som lever i ekonomiskt utsatta familjer, ökat till 13,7 procent år 2010. I rapporten ”Jämlig startpunkt? Knappast” resonerar författaren Jesper Bengtsson kring möjliga strategier för att åter minska barnfattigdomen.

Vad kostar bostadsbristen? (rapport nr 21/2010)

Alica Selmanovic går igenom konsekvenserna av ett för lågt och för obalanserat bostadsbyggande. Hon lägger fram ett åtgärdsprogram i nio punkter, åtgärder hon menar att politikerna behöver vidta för att den sociala bostadspolitikerna åter ska fungera.

Det andra Stockholm (rapport nr 20/2010)

Hur arbetar och lever egentligen människorna som inte räknas som Stockholms medelklass, alltså de 350.000 som finns i huvudstadsregionens LO-yrken? Svaret presenteras i rapporten, som utarbetats av Johan Rydstedt, i nära samarbete med LO-distriktet i Stockholms län och med regionens fackliga avdelningar i Hotell- och Restaurang, Handels, Kommunal, Fastighets och Byggnads.

Rundgång! (snabbanalys nr 3/2010)

Anne-Marie Lindgren granskar regeringens ”arbetslinje” som den bedrivs i den sk rehabiliteringskedjan. Hon är inte nådig när hon ser vad satsningen åstadkommer – eller rättare, vad den inte åstadkommer: ”Bistert uttryckt: de som fått lämna sjukförsäkringen har inte utförsäkrats till arbete och egen försörjning. De har utförsäkrats till ”jobsökaktiviteter” på Arbetsförmedlingen, som – om man går efter erfarenheterna av långtidsarbetslösheten – kommer att ge resultat i mycket få fall”.

Borgs dogmer (rapport nr 19/2010)

Rapporten författad av Peeter-Jaan Kask och Anne-Marie Lindgren, granskar teorierna bakom regeringspolitiken, både de mer specifika kring skatter och socialförsäkringar, och de mer övergripande kring marknadens överlägsenhet och de ekonomiska klyftornas betydelse. Granskningen görs både mot andra forskningsresultat än de regeringen åberopar och mot de faktiska erfarenheterna av vad regeringspolitiken egentligen lett till.

Vinstvarning! (rapport nr 18/2010)

När skattefinansierade verksamheter drivs i privat regi, ska det då vara möjligt att ta ut vinst på verksamheten? Den här rapporten granskar begreppet vinst, vad som skapar vinst och vad som skiljer villkoren för vinst inom den skattefinansierade sektorn från villkoren på den privata marknaden. Rapportförfattaren Anne-Marie Lindgren går igenom erfarenheterna av de senaste decenniernas privatiseringar och jämför dem med de syften, som ursprungligen angavs.

Friskolor (snabbanalys nr 2/2010)

Anne-Marie Lindgren analyserar betydelsen av friskolornas inverkan på elevernas resultat: • Blir resultaten bättre med friskolor? • Har friskolor högre betyg? • Att jämföra äpplen med päron • Hur skiljer sig friskolorna från de kommunala? • Spelar driftsformen någon roll för skolresultatet? • Leder konkurrens till bättre skolresultat?

Rödgrön EU-politik (rapport nr 17/2010)

Rapporten författad av Mats Engström pekar ut en rad konkreta möjligheter för en kommande rödgrön regering att lägga om kursen i den svenska EU-politiken. Engström har valt ut åtta huvudområden där han ser praktiska möjligheter att ta initiativ, som den nuvarande regeringen mer eller mindre försummat.

ROT och RUT (snabbanalys nr 1/2010)

I snabbanalysen granskas de kontroversiella avdragen ROT och RUT. Anne-Marie Lindgren tar upp följande frågor: • Skapar subventionen jobb? • Underlättar avdragen vardagslivet? • Ökar arbetsutbudet? • Blir svarta jobb vita? • Alternativ till RUT? • Kontant stöd eller in natura? • Vilka branscher ska samhället subventionera?

Ögonbindlar och integritet (rapport nr 16/2010)

LOs före chefekonom Dan Andersson har skrivit rapporten

”Ögonbindlar i stället för mer öppenhet?”, som ges ut av Arbetarrörelsens Tankesmedja. Den handlar om en växande marknad för information om individer – och inte minst om arbetskraften. Det handlar om personlig integritet, precis som i diskussionen om den så kallade FRA-lagen.

Det måste finnas arbeten! (rapport nr 15/2009)

Det måste finnas arbeten, för att arbetslösheten ska minska. Balansen mellan utbud och efterfrågan måste återskapas genom en efterfrågestimulerande ekonomisk politik och en aktiv arbetsmarknadspolitik, skriver de båda arbetsmarknadspolitiska experterna Bo Jangenäs och Levi Svenningsson i rapporten där de bland annat refererar några av de avtryck som samma sorts politik som den som nu bedrivs i Sverige har gjort i Finland, Danmark och Norge.

Jobben först – men hur? (rapport nr 14/2009)

16 svenska samhällsanalytiker – forskare, politiker, utredare och ekonomer – delar med sig av sina kunskaper kring arbetsmarknad och ekonomisk utveckling på litet längre sikt. Intervjuerna är gjorda av journalisterna Agneta och Bengt Rolfer, som ställde frågan till de 16: Går det att hantera den akuta krisen och samtidigt bedriva en politik som tryggar välfärden och jobben på lång sikt – för alla?

Hur helig är blockpolitiken? (rapport nr 13/2009)

Blockpolitiken kan verka cementerad i svensk politik. Men bara på riksplanet. I kommuner och landsting är trenden annorlunda. Där blir antalet blocköverskridande styren fler och fler. Främst är det moderatledda allianser som tvingas bort från makten. Detta visar en rapport från Ove Andersson, kanslichef i Arbetarrörelsens Tankesmedja. Rapporten beskriver också hur dåliga kommuner och landsting är när det gäller att informera om hur den politiska makten utövas.

Makten över debatten – partiernas finansiering (rapport nr 12/2009)

Kopplingen mellan socialdemokratin och LO är öppen, välkänd och väl granskad sedan mer än 100 år tillbaka. När det gäller övriga partier är eventuella kopplingar till stora externa bidragsgivare betydligt mindre genomlyst. I denna rapport granskar Sandro Wennberg framför allt Moderaternas ekonomi och personsambanden mellan Moderaterna och näringslivet.

Arbetsmarknadspolitik i förfall (rapport nr 11/2009)

Vilka är aktörerna bakom det förfall i arbetsmarknadspolitik som vi nu kan bevittna och som kommer att drabba dem som blir arbetslösa de kommande åren?– Vi menar att välfärdsstatens sociala medborgarskap och den aktiva arbetsmarknadspolitikens måste återupprättas, skriver de båda arbetsmarknadspolitiska experterna Bo Jangenäs och Levi Svenningsson i denna rapport från Arbetarrörelsens Tankesmedja: ”Arbetsmarknadspolitik i förfall”.

Strukturumvandlingen och trygghetssystemen (rapport nr 10/2009)

Anders Nilsson och Örjan Nyström efterlyser i rapporten ”Strukturumvandlingen och trygghetssystemen”, en socialdemokratisk helhetssyn på omställningsproblemen i arbetslivet och trygghetssystemen och förmåga att hantera dem. De ifrågasätter det nuvarande ”stuprörstänkandet” och skisserar på möjliga reformer såväl när det gäller omställningsarbetet som socialförsäkringarnas organisation.

Framtidens hållbara skatter (rapport nr 9/2009)

Rapporten ”Framtidens skatter för framtidens välfärd” har utarbetats av Tankesmedjans utredningschef Anne-Marie Lindgren. Arbetet har pågått i ett par år och till stöd har hon haft en referensgrupp bestående av skattepolitisk expertis med anknytning till både LO och Socialdemokraterna. Rapporten, tillsammans med fem bilagor med kunskapsunderlag, består av 60 sidor.

Ta tillbaka demokratin! (rapport nr 8/2009)

Rapporten ”Ta tillbaka demokratin” har väckt stort intresse inom arbetarrörelsen och diskuterats på åtskilliga möten över hela landet. Erfarenheterna från dessa möten har lett till vissa utvidgningar i denna andra upplaga av rapporten, där framför allt det avslutande avsnittet byggts ut med bland annat en diskussion om vinst eller inte i den skattefinansierade sektorn, och om driftsformen spelar någon roll eller inte. Rapportens författare är Anne-Marie Lindgren.

”Utanförskapet” statistikmissbruk (rapport nr 7/2008)

Regeringens påstående att mer än en miljon människor befinner sig i ”utanförskap” och utgör en armé av ”massarbetslösa” är grovt missvisande och ett oansvarigt bruk av offentlig statistik, som den ansvariga myndigheten, SCB, borde ha reagerat mot för länge sedan. Det skriver Bo Jangenäs och Levi Svenningsson, i rapporten Innanför ”utanförskapet” De presenterar förslag till reformer.

Gränslös miljöpolitik (rapport nr 6/2008)

Denna framtidsinriktade rapport, skriven av Mats Engström ledarskribent på Aftonbladet, betonar politikens roll för att lösa klimatkrisen, med tonvikt på EUs roll.

Lär från misstaget i Norge (rapport nr 5/2007)

De norska erfarenheterna av ett vårdnadsbidrag när den ena föräldern stannar hemma med barnet har blivit så negativa att bidraget nu avvecklas. Den svenska regeringen borde dra lärdom av dessa erfarenheter och avstå från planerna på vårdnadsbidrag.

Skatterapport från Tankesmedjan (rapport nr 4/2007)

Arbetarrörelsens Tankesmedja startar i höst en större skatteutredning. Som utgångspunkt för den finns nu en skattepolitisk förstudie, som utarbetats av de båda före detta statssekreterarna Jan Larsson och Magdalena Andersson.

Skapar a-kassan arbetslöshet? (rapport nr 3/2007)

Nej, forskningen säger faktiskt inte entydigt att sänkt a-kassa med självklarhet leder till fler jobb och minskad arbetslöshet. Marika Lindgren Åsbrink granskar dels den ekonomiska, dels den sociologiska forskningen om sambandet mellan a-kassans storlek och nivån på arbetslösheten.

Vägen till gröna folkhemmet? (rapport nr 2/2007)

Det räcker inte med att diskutera energifrågorna i tekniska termer. Miljö- och energifrågorna måste helt enkelt in i den vanliga politiken – stadsbyggandet, trafikpolitiken, jordbrukspolitiken och så vidare. Därför har Arbetarrörelsens Tankesmedja tagit fram en studie som belyser konsekvenserna av klimatförändringarna, sedda ur en fördelningspolitisk synvinkel. Författare: Mathias Tofvesson.

Ojämlighetens pris (rapport nr 1/2006)

Ökad lönedifferentiering, dvs fler låglönejobb, och färre regleringar, dvs fler osäkra anställningar och mer "flexibel" arbetstid är vanliga rekommendationer för att skapa fler jobb. Den borgerliga regeringens politik följer helt denna linje, med flera åtgärder som syftar till att skapa fler jobb inom framför allt låglönebranscher. I rapporten "Ojämlighetens pris", utarbetad av Anne-Marie Lindgren studeras effekterna av denna politik.

